

VILNIAUS GEDIMINO TECHNIKOS UNIVERSITETAS

HUMANITARINIO INSTITUTO

FILOSOFIJOS IR POLITOLOGIJOS MOKSLŲ KATEDRA

Vilmos Dastikienės

MOKYTOJO SOCIALINIS STATUSAS VILNIAUS MIESTE

TEACHER'S SOCIAL STATUS IN VILNIUS

Baigiamasis magistro darbas

Profesijos edukologija, 62607S127

Edukologijos kryptis

Vilnius, 2009

VILNIAUS GEDIMINO TECHNIKOS UNIVERSITETAS

HUMANITARINIO INSTITUTO

FILOSOFIJOS IR POLITOLOGIJOS MOKSLŲ KATEDRA

TVIRTINU
Katedros vedėjas

.....
(Parašas)

.....
(Vardas, pavardė)

.....
(Data)

Vilmos Dastikienės

MOKYTOJO SOCIALINIS STATUSAS VILNIAUS MIESTE

TEACHER'S SOCIAL STATUS IN VILNIUS

Baigiamasis magistro darbas

Profesijos edukologija, 62607S127

Edukologijos kryptis

Vadovas doc. Vilija Grincevičienė
(Moksl. laipsnis, vardas, pavardė)

.....
(Parašas)

.....
(Data)

Konsultantas
(Moksl. laipsnis, vardas, pavardė)

.....
(Parašas)

.....
(Data)

Konsultantas
(Moksl. laipsnis, vardas, pavardė)

.....
(Parašas)

.....
(Data)

Vilnius, 2009

VILNIAUS GEDIMINO TECHNIKOS UNIVERSITETAS
HUMANITARINIS INSTITUAS
FILOSOFIJOS IR POLITOLOGIJOS MOKSLŲ KATEDRA

Socialiniai mokslo sritis
Socialiniai mokslai kryptis
Edukologijos studijų kryptis
Profesijos edukologija studijų programa, valstybinis kodas 62607S127

TVIRTINU
Katedros vedėjas

.....
(Parašas)

.....
(Vardas, pavardė)

.....
(Data)

**BAIGIAMOJO MAGISTRO DARBO
UŽDUOTIS**

.....Nr.
Vilnius

Studentei: Vilmai Dastikienei

Baigiamojo darbo tema: Mokytojo socialinis statusas Vilniaus mieste,

patvirtinta 200...m. d. dekanų potvarkiu Nr.

Baigiamojo darbo užbaigimo terminas 200...m. d.

BAIGIAMOJO DARBO UŽDUOTIS:

Apibrėžti prielaidas lėmusias mokytojo socialinį statusą švietimo kaitos kontekste (1988 – 2008).

Baigiamojo darbo rengimo konsultantai:

.....
(Moksl. laipsnis, vardas, pavardė)

.....
(Moksl. laipsnis, vardas, pavardė)

Vadovas: doc. Vilija Grincevičienė
(Moksl. laipsnis, vardas, pavardė)

Užduotį gavau:
(Parašas)
Vilma Dastikiene
(Vardas, pavardė)

VILNIAUS GEDIMINO TECHNIKOS UNIVERSITETAS
HUMANITARINIS INSTITUTAS
FILOSOFIJOS IR POLITOLOGIJOS MOKSLŲ KATEDRA

Socialiniai mokslo sritis
Socialiniai mokslai kryptis
Edukologijos studijų kryptis
Profesijos edukologija studijų programa, valstybinis kodas 62607S127

PAŽYMA
APIE BAIGIAMĄJĮ MAGISTRO DARBĄ
.....Nr.
Vilnius

Studentė: Vilma Dastikienė

Studento (ės) studijų svertinis įvertinimų vidurkis.....balo.

Baigiamojo darbo tema: Mokytojo socialinis statusas Vilniaus mieste,

Baigiamasis darbas peržiūrėtas ir studentui (ei)
leidžiama ginti šį baigiamąjį darbą magistro laipsnio suteikimo komisijoje.

Katedros vedėjas:
(Parašas) (Moksl. laipsnis, vardas, pavardė)

VADOVO ATSILIEPIMAS
APIE BAIGIAMĄJĮ MAGISTRO DARBĄ
.....

.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....

Vadovas:
(Parašas) doc. Vilija Grincevičienė
(Moksl. laipsnis, vardas, pavardė)

Vilniaus Gedimino technikos universitetas

Humanitarinis institutas

Filosofijos ir politologijos katedra

ISBN ISSN

Egz. sk.

Data-....-....

Profesijos edukologija baigiamasis magistro darbas

Pavadinimas **Mokytojo socialinis statusas Vilniaus mieste**

Autorius **Vilma Dastikienė**

Vadovas doc. dr. **Vilija Grincevičienė**

Kalba

☒ **X**

lietuvių

☐ užsienio

Anotacija

Baigiamajame magistro darbe analizuojama kokią įtaką turėjo pasikeitusios socialinės - ekonominės sąlygos, vartotojiškos kultūros visuomenėje atsiradimas bei vertybių devalvacija mokytojo socialiniam statusui visuomenėje atkūrus nepriklausomybę Lietuvoje. Išanalizuojamas ir įvertinamas mokytojo socialinis statusas istoriniame, socialiniame bei ekonominiame visuomenės raidos kontekste.

Atliktu kiekybiniu ir kokybiniu tyrimu atskleidžiamas Vilniaus miesto mokytojų požiūris į mokytojo profesijos socialinį statusą bei išsiaiškinamas atskirų Vilniaus miesto visuomenės grupių požiūris į mokytojo profesijos socialinį statusą.

Išnagrinėjus teorinius ir praktinius mokytojų socialinio statuso visuomenėje aspektus, pateikiamos baigiamojo darbo išvados ir siūlymai.

Darbą sudaro 5 dalys: įvadas, teorinė dalis, tyrimas, išvados ir siūlymai, literatūros sąrašas.

Darbo apimtis – 72 p. teksto be priedų, 8 paveikslėliai, 22 lentelės, 41 bibliografinis šaltinis.

Atskirai pridedami darbo priedai.

Prasminiai žodžiai: mokytojas, profesija, profesijos statusas, požiūris, prestižas, socialinis statusas, stratifikacija, vertybės.

Vilnius Gediminas Technical University
Humanitarian institute
Philosophy and Politology department

ISBN ISSN
Copies No.
Date-....-....

Educology Profession study programme master thesis.

Title: **The Social Status of the Teacher in Vilnius Town**

Author **Vilma Dastikienė** Academic supervisor docent Dr. **Vilija Grincevičienė**

Thesis language

☐

Lithuanian

☐

Foreign (English)

Annotation

In the final master thesis it is analyzed what influence had the changed social - economic conditions, the coming of consumer culture in society, the devaluation of valuables on the social status of the teacher after re-creating the independence in Lithuania. The social status of the teacher is analyzed and evaluated in the historic, social and economic contexts of the evolution of society. By done quantitative and qualitative research the attitude of teachers in Vilnius town on the social status of the teacher's profession is revealed and the attitude of the representatives of separate society groups of Vilnius town on the social status of the teacher's profession is ascertained.

After analyzing theoretical and practical aspects of the teachers' social status in society there are given conclusions and suggestions of the final thesis.

The thesis consists of five parts: preface, theoretical part, research, conclusions and suggestions, a list of the literature.

The amount of the thesis – 72 p. of the text without appendixes, 8 pictures, 22 charts, 41 bibliographical source.

Appendixes are added separately.

Keywords: teacher, profession, the status of profession, attitude, prestige, social status, stratification, values.

TURINYS

IVADAS	8
PAGRINDINĖS SĄVOKOS	13
1. MOKYTOJO PADĖTIS LIETUVOS VISUOMENĖJE: SOCIALINĖS, ISTORINĖS BEI EKONOMINĖS RAIDOS KONTEKSTE	15
1.1. Istorinių pedagogikos ištakų apžvalga. Mokytojų socialinis statusas pokario Lietuvoje ir sovietiniais metais: lyginamasis aspektas.....	15
1.2. Nacionalinės švietimo reformos problemos ir iššūkiai XXI amžiaus pradžioje.....	18
1.3. Socialinių – ekonominių pokyčių įtaka mokytojo socialiniam statusui.....	21
1.4. Socialinio statuso teorijų apžvalga ir reikšmė mokytojo statusui	26
1.5. Stratifikacijos samprata. Mokytojo socialinio statuso stratifikacinėje sistemoje apžvalga	30
1.6. Pedagogų, sociologų, psichologų mintys apie mokyklą bei mokytoją	34
1.7. Mokytojo misija ir socialinio statuso raiška šiandieninėje visuomenėje	38
2. VILNIAUS MIESTO MOKYTOJŲ BEI ATSKIRŲ VISUOMENĖS GRUPIŲ POŽIŪRIO Į MOKYTOJO PROFESIJOS SOCIALINĮ STATUSĄ KIEKYBINIS IR KOKYBINIS TYRIMAS	43
2.1. Vilniaus miesto mokytojų požiūris į mokytojo profesijos socialinį statusą.....	43
2.1.1. Demografinis blokas.....	43
2.1.2. Vilniaus miesto mokytojų požiūrio į savo profesinį – socialinį statusą analizė.....	46
2.1.3. Mokytojų nuomonė apie mokytojo bei mokyklos socialinio statuso vertinimą visuomenėje	51
2.2. Atskirų visuomenės grupių nuomonė apie mokytojo profesijos socialinį statusą.....	56
IŠVADOS	69
SUMMARY	70
LITERATŪRA	71

LENTELIŲ SĄRAŠAS

lentelė 1 „Vidutinio darbo užmokesčio kaita“	22
lentelė 2 „Pedagoginių darbuotojų skaičiaus kitimas, tūkst.“	23
lentelė 3 „Darbo jėgos aktyvumo ir užimtumo lygiai pagal lytį (%)“	24
lentelė 4 „Parengtų specialistų studijų sritis“	25
lentelė 5 „Lytis, amžius ir gyvenamojo vieta“	43
lentelė 6 „Išsilavinimas“	44
lentelė 7 „Pedagoginis darbo stažas“	46
lentelė 8 „Kodėl pasirinkote mokytojo profesiją?“	46
lentelė 9 „Ar esate patenkinti pasirinkta mokytojo profesija“	47
lentelė 10 „Motyvacija dirbti mokykloje“	48
lentelė 11 „Jei turėtumėte galimybę keisti profesiją ar pasirinktumėte mokytojo profesiją?“	48
lentelė 12 „Kaip dažnai iš gaunamo atlyginimo Jūs galite sau leisti“	50
lentelė 13 „Kaip šiandien pasikeitė visuomenės požiūris į mokytojo profesiją lyginant su sovietiniais metais?“	52
lentelė 14 „Ar turi įtakos mokytojo prestižui visuomenėje mokytojo asmenybė?“	53
lentelė 15 „Ar turi įtakos mokytojo prestižui visuomenėje mokyklos darbo sąlygos, mokyklos finansavimas?“	53
lentelė 16 „Ar turi įtakos mokytojo prestižui visuomenėje pedagogo darbo užmokestis?“ ..	54
lentelė 17 „Tiriamųjų pasiskirstymas pagal lytį, amžių ir gyvenamąją vietą“	57
lentelė 18 „Tiriamųjų pasiskirstymas pagal išsilavinimą ir įgytą mokslo laipsnį“	57
lentelė 19 „Tiriamųjų pasiskirstymas pagal darbo vietą“	57
lentelė 20 „Respondentų atsakymai apie dalyvavimą mokyklos bendruomenės veikloje“ ...	65
lentelė 21 „Respondentų požiūris į mokslą (%)“	67
lentelė 22 „Kokią Jūs matote mokytojo perspektyvą ateityje? (%)“	67

PAVEIKSLŲ SĄRAŠAS

paveikslas 1 „Lietuvos bendrojo lavinimo mokyklų mokytojų pasiskirstymas pagal amžių 2003–2007 m. (proc.)“	26
paveikslas 2 „Kvalifikacinė kategorija“	45
paveikslas 3 „Priežastys, skatinančios keisti profesiją“	49
paveikslas 4 „Apklaustųjų nuomonė apie mokytojo prestižą visuomenėje“	51
paveikslas 5 „Ar turi įtakos mokytojo prestižui visuomenėje požiūris į mokslą?“	52
paveikslas 6 „Respondentų požiūris į mokytojo darbą bei darbo sąlygas“	65
paveikslas 7 „Respondentų nuomonė apie mokytojo atlygį už darbą“	66
paveikslas 8 „Visuomenės atstovų nuomonė, kokie veiksniai galėtų kelti mokytojo profesijos statusą“	66

IVADAS

Problema

Lietuvos Respublikos švietimo įstatymas teigia, kad švietimas yra viena svarbiausių vidaus politikos prioritetų, o Lietuvos mokykla yra viena svarbiausių valstybės stiprinimo bei tobulinimo veiksnių, atkreipia valstybės valdžios ir savivaldybių institucijų dėmesį, kad svarbu stiprinti mokytojo statusą bei ugdymo kokybę.

Lietuvos valstybės švietimo strategijos 2003-2012m. nuostatose rašoma, kad „švietimas turi padėti stiprinti visuomenės kūrybines galias, išsaugoti ir kurti tautos tapatybę, brandinti pilietinę visuomenę, didinti žmonių užimtumą ir ūkio konkurencingumą, mažinti skurdą ir socialinę atskirtį“.¹

Kalbėdami apie prioritetinę valstybės sritį – švietimą, kalbame apie mokyklą ir mokytoją.

Švietimo sistemos evoliuciją lėmė permainingos socialinės ir ekonominės jėgos, kurias sutelkė sparti XIX – XX a. industrializacija. Visuomenės socialinė struktūra buvo padalyta į valdytojus ir dirbančiuosius.

Lietuvos istorijos kelias sudėtingas. Lietuvos tautos, o ypač jaunosios kartos ugdymas buvo vykdomas specifinėmis sąlygomis: ilgus šimtmečius tauta nešė tai unijų, tai okupacijų jungą. Kartu su tauta nelengvą valstybės istorinį kelią nuėjo Lietuvos mokykla ir mokytojas.

„Žmogui tobulinti labiausiai pritaikyta mokykla, nes ji tobuliausiai perteikia mokslo žinias, formuoja estetines, dorovines pažiūras. O per žmogaus tobulėjimą tobulėja ir tauta, visuomenė, nes žmogus dalelė, iš kurios susidaro visuomenė. Todėl mokykla, jos dvasia turi atitikti laiko ir vietos sąlygas, vietos žmogaus papročiams, tradicijoms, žmogaus visuomeniniams gyvenimo tikslams.“²

Žmogaus kaip asmenybės, kaip piliečio ugdymas, lavinimas ir auklėjimas nuo seniausių laikų buvo siejamas su mokyklos ir mokytojo vardu. Kantas teigia, jog „auklėjimas yra didžiausia ir sunkiausia problema, kurią žmogui tegalima tik pateikti.“ Pasak M. Gerbinio „mokytojo darbas yra didelis svarbus ir visuotinis, reikšmingas ir atsakingas. Mokytojas

¹ Nuostatos: 2003, 3

² Lietuvos mokykla ir pedagoginė mintis 1918 – 1940m.

susiduria su visų luomų, profesijų ir pažiūrų žmonėmis. Jis yra visiems reikalingas.“³ Anot A.Stripkauskio „Mokytojas turi būti įvertintas, nes tautos aparato mechanizme jis yra vienas iš pirmųjų ratelių, vieną atsakingiausių darbų jis dirba“.⁴

Sovietmečio laikotarpiu L.Jovaiša, J.Vaitkevičius teigia, kad „socialinėje visuomenėje pedagogo profesija vertinama ir gerbiama. Už gerą pedagoginį darbą ir visuomeninę veiklą apdovanojami medaliais. Jiems suteikiami nusipelnusių mokytojų vardai.“⁵ Nors tarybinis mokytojas turėjo autoritetą, tačiau totali valstybės globa įnešė daug destruktijos įvairiose gyvenimo srityse, o ypač švietime. R. Grigo nuomone, „sovietinis režimas, iškėlęs, o iš kitos pusės deformavęs mokykloje skiepytą kolektyvizmą, siekė slopinti žmogaus, kaip asmenybės, individualumą, unikalumą.“⁶

Atkūrus Lietuvos nepriklausomybę, nauji iššūkiai visuomenei, naujos galimybės kelia naujus reikalavimus švietimui ir mokytojui. Rinkos ekonomikos sąlygomis atsiranda ryškus visuomenės išsisluoksniavimas, keičiasi vertybių sistema. Moderniose visuomenėse laikomos prestižinės profesijos mūsų visuomenėje neužtikrina pajamų, prestižo, padėties, to neišvengia mokytojo profesijos socialinis statusas Lietuvoje. Mokytojo profesija šiandieninėje Lietuvoje yra laikoma „neprestižine“. Viena iš priežasčių nedidelės algos, tai įtakoja mokytojo kvalifikaciją, jos kėlimo galimybes - atitinkamas lygis ir profesijos autoriteto. Mokytojams kuo toliau tuo sunkiau patikėti, kad jie pasirinko kilnią profesiją, pasiryžę kruopščiai ir profesionaliai siekti mokinių tobulėjimo.

Švietimo ministerijos atlikti tyrimai rodo, kad 21 pamoką per savaitę turintis mokytojas kitiems privalomiems darbams turi skirti dar beveik 76 valandas.⁷ Didelis darbo krūvis, nuolatinis nuovargis ir stresas, nesusikalbėjimas su mokiniais, konkurencija. Į mokytoją pretenzijų turi visi tėvai, atskiri žmonės, organizacijos. Visą save atidavęs mokiniams dažnai mokytojas lieka nesuprastas ir neįvertintas. Tai daugelio mokytojų kasdienybė. Tačiau mokytojo statusas neleidžia skųstis. Daug iš savęs reikalaujantiems mokytojams sunku pripažinti, kad turi silpnų vietų – kitiems būti pavyzdžiu - įpareigoja mokytojo statusas. Norėdami normaliai užsidirbti dažnai mokytojas priverstas dirbti keliose darbovietėse arba tempti dvigubą pedagoginę normą savo mokykloje. O juk darbas yra vertybė, piniginis atlygis už jį - pragyvenimo šaltinis, kuris užtikrina ne tik išteklius, bet patrauklų gyvenimo būdą, socialinį prestižą, ar net kitų žmonių palankumą. Piniginis atlygis

³ Gerbinis: Mokytojas ir jo autoritetas. Lietuvos mokykla. 1938, Nr. 6-7

⁴ Skripkauskas: 1935

⁵ Jovaiša, Vaitkevičius: Pedagogikos pagrindai 1987, 108

⁶ Grigas: Tautos likimas 1995, 160

⁷ www.smm.lt

už darbą didžiaja dalimi lemia turimo darbo vertinimus.

Profesijos statusas daro didžiulę įtaką renkantis atitinkamą darbą ir netiesiogiai rodo profesijos atstovų intelekto ir socialinių gebėjimų lygį. Šiais laikais žmogui, ypač jaunam, itin svarbu įgyti išsilavinimą, kuris suteiktų jam atitinkamą prestižą ir statusą visuomenėje. Dėl nepakankamo mokytojo profesijos socialinio statuso ir prestižo jauni diplomuoti specialistai mokyklas iš toli aplenkia, o abiturientai pedagogo specialybės paprasčiausiai nesirenka. Klaipėdos pedagoginio universiteto filiale per 2005 – 2007 metus studentų sumažėjo daugiau nei pustrčio šimto. 2005m.- 709 , 2006m.- 630, 2007m – vos 594 studentai.⁸ Tai susiję su šiandienos požiūriu į mokytojo profesiją bei materialinį atlygį už darbą, nes tai vienas pagrindinių veiksnių, skatinančių rinktis pedagoginį darbą. Anot V. Strazdo „sunkios karjeros starto sąlygos pedagogines studijas baigusiuosius verčia ieškoti sotesnės duonos. Aukštasis pedagoginis išsilavinimas laikomas kitų profesijų pagrindu arba atsarginiu nepavykusių įsidarbinti kitur“⁹.

Tyrimų duomenimis Lietuvos mokytojų bendruomenė sensta – per 60% mokytojų yra 40 metų amžiaus ir senesni (diagrama psl.). Visuomenė reikalauja mokytojų ir išsilavinusių žmonių, o ką ji duoda mokytojui? Galima nustatyti labai dvasingą veidą ir aiškinti, kad mokytojo profesija yra pašaukimas, reikalaujantis beribio pasiaukojimo, nes esame vedami meilės vaikams, kuriame visuomenės ateitį. Tačiau tokia kankinio aureolė nepagerins mokytojo socialinio statuso ar įvaizdžio. Ilgainiui vien savęs išsižadėjimas tik sukelia kartėlį. Toks žmogus negali atsiskleisti kaip profesionalas. Tegu pasiaukojimas būna savarankiška vidinė nuostata, bet išorinės darbo sąlygos ir atlyginimas turėtų būti normalūs. Atpildas - dvasinis, emocinis, intelektualinis ir materialinis yra būtinas. Dabar mokytojai ima papildomus krūvius, griebiasi kitokių darbų norėdami išgyventi. Darbo kokybė kenčia, socialinis statusas nepasikeičia. Atsiduriame užburtame rate. O užtektų, kad valstybė ir visuomenė atsimerktų ir su dideliu nerimu pamatytų darbo sąlygas, kurias sukūrė Lietuvos mokytojams. Tereikėtų padaryti tinkamas išvadas - kas atsitiks, jei tos sąlygos nesikeis?

TEORINIS DARBO AKTUALUMAS – atskleidžiamas Vilniaus miesto mokytojo socialinis statusas visuomenėje: socialinių, istorinių bei ekonominių sąlygų raidos kontekste. Remiantis tyrimo rezultatais išsakomi teiginiai, kuriais galėtų būti grindžiamos švietimo ir socialinės politikos tobulinimo, modernizavimo kryptys atskiruose Lietuvos administraciniuose vienetuose.

⁸ www.smm.lt

⁹ Strazdas: Mokytojo profesijos prestižas ir toliau smunka. Dialogas 2005 Nr.4.

PRAKTINIS DARBO AKTUALUMAS – atlikto tyrimo analizė, atskleis Vilniaus miesto mokytojų bei atskirų visuomenės grupių požiūrį į dabartinį mokytojo socialinį statusą visuomenėje.

TYRIMO OBJEKTAS – Vilniaus miesto mokytojų socialinio statuso vertinimas.

TYRIMO DALYKAS – Vilniaus miesto mokytojų bei atskirų visuomenės grupių požiūris ir nuostata į mokytojo socialinį statusą.

TIKSLAS – atskleisti ir įvertinti Vilniaus miesto mokytojų socialinį statusą ir jo pokyčius visuomenės raidos kontekste.

TYRIMO HIPOTEZĖ – atkūrus nepriklausomybę, pasikeitusios socialinės, ekonominės sąlygos, vartotojiškos kultūros visuomenėje atsiradimas, vertybių devalvacija, sumenkino mokytojo socialinį statusą visuomenėje.

UŽDAVINIAI:

1. Išanalizuoti mokytojo socialinį statusą Lietuvos visuomenėje, įvertinti istorinių – politinių pokyčių raidą bei įtaką mokytojo socialiniam statusui, apžvelgti socialinių, vertybinių bei ekonominių sąlygų raidos įtaką šio statuso kitimui.
2. Atskleisti Vilniaus mieste dirbančių mokytojų požiūrį į mokytojo profesijos socialinį statusą.
3. Išsiaiškinti atskirų visuomenės grupių nuomonę apie mokytojo profesijos socialinį statusą.
4. Suformuluoti ir pateikti rekomendacijas mokytojo socialinio statuso gerinimui Lietuvoje.

METODOLOGIJA IR METODAI:

Metodologija:

Remtasi socialinės kaitos teorija (R. Mertonas), humanistine asmenybės ugdymo teorija (C. Rogers), gyvenimo bei išgyvenimo filosofija (W. Dittthey).

Teoriniai metodai:

Pedagoginės, psichologinės, sociologinės literatūros analizė, švietimo sistemos reglamentuojančių aktų ir duomenų apie ugdymo proceso kaitą apžvalga bei analizė pasirinktu aspektu.

Empiriniai metodai:

1. Anketinė apklausa.
2. Struktūrizuotas kokybinis interviu, pokalbis.

Imties tūris ir jo parinkimo būdas:

Tyrimas vyko 2009 metais. Tyrime dalyvavo Vilniaus miesto mokytojai iš įvairių bendrojo lavinimo mokyklų tipų. Vilniaus mieste dirba 6454 mokytojai. Remiantis K.Kardelio „Mokslinių tyrimų metodologija ir metodais“ esant generaliniai aibei 6000, imties tūris – 370 respondentų. Vilniaus miesto bendrojo lavinimo vidurinėse mokyklose buvo išplatinta 400 anketų, sugrįžo 170 anketų, 10 iš jų neužpildytų. Anoniminėje anketiniame apklausoje dalyvavo 160 Vilniaus bendrojo lavinimo mokyklų mokytojų.

Tyrimo duomenų statistinė analizė remiasi daugiausia aprašomąja statistika. Tyrimo duomenų apdorojimui naudojama SPSS 12 duomenų analizės programa, Microsoft Windows.

Kokybinio interviu metu buvo apklausta:

Kokybinio interviu metu buvo apklausti 43 respondentai: 29 moterys, 14 vyrų. 29 respondentai su aukštuoju išsilavinimu, 6 iš jų turintys magistro laipsnį, 7 - aukštesnįjį išsilavinimą, 5 - nebaigtą aukštąjį išsilavinimą, 2 turi vidurinį išsilavinimą. Iš jų 4 verslininkai, 18 privačios įmonės darbuotojų, 17 valstybinės biudžetinės įstaigos darbuotojai, 2 namų šeimininkės, 2 laisvieji menininkai.

Interviu buvo atliekamas su kiekvienu respondentu atskirai. Interviu buvo atliekamas įvairiose vietose - su menininkais, namų šeimininkėmis, verslininkais, 7 privačios įmonės darbuotojais ir 4 valstybinės biudžetinės įstaigos darbuotojais susitikau jų namuose, o su 11 privačios įmonės darbuotojų ir 13 valstybinės biudžetinės įstaigos darbuotojų jų darbo vietose. Visi respondentai sutiko dalyvauti apklausoje, tačiau didžioji jų dalis skubėjo. Respondentams buvo pateikti 8 klausimai (priedas).

PAGRINDINĖS SĄVOKOS

Kvalifikacija – įstatymų, Vyriausybės arba jos įgaliotos institucijos teisės aktų numatyta tvarka pripažintas mokėjimas ir teisė verstis tam tikra profesine veikla (Lietuvos Respublikos Švietimo įstatymo pakeitimo įstatymas).

Mokykla – įstaiga, kurios pagrindinė veikla – formalusis arba (ir) neformalusis švietimas (Lietuvos Respublikos Švietimo įstatymo pakeitimo įstatymas).

Mokytojas – asmuo, ugdančias ir mokantis pagal formaliojo arba neformaliojo švietimo programas (Lietuvos Respublikos Švietimo įstatymo pakeitimo įstatymas).

Pedagogas – asmuo, įgijęs valstybės nustatytą išsilavinimą ir pedagogo kvalifikaciją (Lietuvos Respublikos Švietimo įstatymo pakeitimo įstatymas).

Pedagoginio darbo motyvacija – poreikis ir polinkis auklėti vaikus, plėtoti asmenybės galias, daryti jų gyvenimą prasmingesnį, dalytis dvasinėmis, kultūros vertybėmis, būti aktyviam; interesas filosofijai, mokslinei žinijai, profesinės gyvenimo prasmės ir laimės siekis (Kavaliauskienė: 2001).

Požiūris – teigiama ar neigiama santykių su socialine aplinka patirtis tiesiogiai lemia atitinkamą subjektyvių vertinimų sistema, kuri lemia asmenybės tikrovės pažinimo ir suvokimo ypatumus, emocinių išgyvenimų ir elgesio reakcijų pobūdį (Karpenko: 1990).

Profesija – dabartinės veiklos rūšis, kuriai reikia specialaus pasirengimo ir kuri yra pragyvenimo šaltinis (Tarptautinių žodžių žodynas: 2003, 603).

Profesijos statusas – profesinės stratifikacijos, tam tikros sėkmės visuomenėje rodiklis, t.y. individų skirstymas pagal jų atliekamą darbą ar jų karjerą priklausomai nuo jų takos ir prestižo; susijęs su didele atsakomybe, pozityviais darbo rezultatais bei didesniu pasitenkinimu darbu (Žukauskienė, Petrošiūtė, Bruzdytė: 2005).

Prestižas – autoritetas, įtaka, pagarba, geras vardas (Tarptautinių žodžių žodynas: 2003, 599).

Statusas – individo vieta socialinių santykių sistemoje pagal grupių narių ar savo vertinimus (Jovaiša: 1993).

Socialinis statusas – priklauso nuo to, kaip kiti, socialinių santykių sistemoje, vertina individo veiklą ir elgesį. Asmeninis statusas priklauso nuo paties individo nuomonės apie

savo vietą grupėje ar kolektyve. Formalus statusas – aiškiai apibrėžtas ir išreikštas ženklais, žyminčiais laipsnį, rangą. Neformalus statusas susiklosto pagal socialinėse grupėse vyraujančias vertinimo formas (Jovaiša: 1993).

Stratifikacija – tai hierarchiškai išdėstytas sociakultūrinių gėrybių pasiskirstymas, kurių atstovai skiriasi nevienodu valdžios ir materialinių vertybių, teisių, pareigų, privilegijų ir prestižo turėjimo lygiu, egzistavimas vienoje ar kitoje visuomenėje (Luobikienė: 2001, 95).

Ugdymas – mokymas, lavinimas, įgūdžių, gebėjimų ir vertybinių nuostatų formavimas (Lietuvos Respublikos Švietimo įstatymo pakeitimo įstatymas).

Vertybės – standartai, pagal kuriuos kultūros proceso dalyviai skiria geidžiamą nuo negeidžiamo, gerą nuo blogo, puikų nuo bjauraus (Matulionis: 2003, 73).

Visuomenė – tai tarpusavio santykių sistema, kuri suburia individus (Giddens: 2005, 38).

1. MOKYTOJO PADĖTIS LIETUVOS VISUOMENĖJE: SOCIALINĖS, ISTORINĖS BEI EKONOMINĖS RAIDOS KONTEKSTE

1.1. Istorinių pedagogikos ištakų apžvalga. Mokytojų socialinis statusas pokario Lietuvoje ir sovietiniais metais: lyginamasis aspektas

Anot istorinių šaltinių, „Pedagogikos šaknys glūdi gilioje senovėje, jos ištakos atsekamos iš Spartos patirties, Platono „Valstybės“. Nuo pradinės sąvokos paidagogas - vaiko vedžiotojas- kilusios senovės Graikijoje ir išreiškusios daugiausia rūpinimasis vaiko fiziniu brendimu. Ilgainiui pedagogikos sąvoka kito, įgydama naujų bruožų ir apimdama įvairesnius vaikų vedimo iš ribotos būties į tobulo žmogaus aukštumas aspektus.“¹⁰

Žmonija ir pedagogo profesija tobulėjo, buvo kuriamos teorijos, mokymasis tapo patirties pertvarkymu į žinias, o mokytojas - vadovu ugdymo procese, jo veiklos objektas - kito žmogaus ugdymas, o veiklos rezultatai realizuojasi kitame žmoguje. Nuo pačių seniausių laikų su mokyklos ir mokytojo vardu buvo siejama žmogaus kaip asmenybės, kaip piliečio ugdymas, lavinimas ir auklėjimas. Pirmieji mokytojai atsirado senovės Rytuose (Kinijoje). Vienas ryškiausių pedagogų – Konfucijus (551 – 479 pr. m. e.). Jis pirmasis apibendrino patyrimą, mokė žmones valdyti pagal moralinį pavyzdį, sukūrė šeimos dorovės sistemą.¹¹

Lietuvoje pirmaisiais pedagogais laikyti žyniai, kriviai, vaidilos. Pirmasis Lietuvos mokytojas minimas 1397 m., dirbęs Vilniaus katedros mokykloje. Apskritai pirmieji mokytojai atsiradę Mindaugo laikais, bet jie buvę ne lietuviai. Tik 1528 m. Vilniaus kapitula, steigia prie bažnyčių mokyklas, kuriose mokytojavę vikarai buvo lietuviai.

Lietuvos švietimo istorinė raidos pradžia siekia Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės laikus, tuomet buvo įkurtos ir veikė 4 mokyklos 7 metų ir 21 mokykla su 6 metų kursu. Bet tikrąją Lietuvos švietimo raidos pradžia derėtų laikyti XIV a. pirmąją pusę – XVI a. pradžią, kuomet, susidarius bajorų luomui ir susiformavus gana sudėtingam valstybės valdymo mechanizmui, iškilo platesnių žinių poreikis ir būtinumas naudotis raštu. Tuomet buvo pradėtos kurti uždarnos vienuolynų mokyklos. Jas įkūrė pranciškonai ir 1323–1325 metais Vilniuje¹².

¹⁰ R. Vasiliauskas: Pedagogikos kaip mokomojo dalyko vaidmuo keičiantis mokytojų rengimo paradigmai.

¹¹ B. Šilėnienė: Pedagoginės minties raida: nuo priešistorės iki naujųjų laikų. 2008, 20.

¹² Rimantas Želvys. Švietimo reformos. Vilnius: Švietimo studijų centras, 1998, 18.

L. Klimka (2002) pedagogikos, kaip mokomojo dalyko ištakas Lietuvoje sieja su mokytojų rengimu Vilniaus universitete, kai jame 1783 buvo įsteigtas mokytojų institutas (seminarija), kurioje mokėsi tik 30 mokinių. Nors istoriniuose šaltiniuose terminas pedagogika paminėtas tik 1822m., tada universitete buvo įvestos „supratimo apie pedagogiką“ paskaitos. Bandymai įkurti pedagogikos katedrą buvo nesėkmingi, o švietėjiškos idėjos plito per tautinį sąjūdį, ypač jam sustiprėjus XIX amžiaus pabaigoje.

Pedagoginio išsilavinimo būtinybė kilo su švietimo sistemos raida, kuri ypač suintensyvėjo XIX amžiaus pabaigoje - XX amžiaus pradžioje, kai aplink „Varpą“ ir „Aušrą“, o vėliau besikuriančią pedagoginę spaudą „Mokyklą“, „Mokytojas“ būrėsi švietimo ir kultūros ugdymo propaguotojai – V.Kudirka, P. Višinskis, J.Jablonskis, A.Jakučionis, G. Petkevičaitė – Bitė.

Įkūrus Kauno universitetą 1922 m. pradėtas reikšmingas pedagogikos, kaip teorinio dalyko formavimosi etapas, kuriame svarbiausią vaidmenį suvaidino S. Šalkauskio ir A. Maceinos tyrimai ir praktinis darbas universitete.

Tarpukario Lietuvos pedagogika sukurta S. Šalkauskio ir A. Maceinos pastangomis, atitiko to meto europinį ugdymo mokslo pasiekimo lygį. S. Šalkauskio sukurta konceptuali, integruota pedagogika atskleidė Lietuvos pedagoginei visuomenei ugdymo moksle slypinčias dideles nepanaudotas ugdymo galimybes, sukūrė žmogaus fizinio ir dvasinio ugdymo gerinimo prielaidas taikant lanksčią pedagoginę sistemą kintančiomis gyvenimo sąlygomis.

Nuo 1918 m. iki 1925 m. buvo suformuota savarankiška švietimo sistema: pertvarkyta bendrojo lavinimo mokykla, susiklostė mokytojų parengimo ir kvalifikacijos tobulinimo sistema, nuosekliai eita prie privalomo mokymo ir visuotinio raštingumo. Nuo 1925 m. prasidėjęs ir iki 1936 m. tęsėsis naujas mokyklos raidos etapas buvo reformų pradžios ir naujosios mokyklos kūrimo laikotarpis. Reformos kryptys, principai, ugdymo turinio pertvarka buvo siejama su tautinės mokyklos ir Lietuvos valstybingumo idėja.

Per tarpukario Lietuvos laikotarpį sukurta pedagogika pateikė mokytojui ugdymo struktūrą, visuminį jo vaizdą, tenkino mokytojų poreikius. Tačiau prasidėjęs sovietmetis sustabdė jos natūralią raidą, iškeltų ugdymo idėjų nebuvo galima realizuoti. Sovietmečiu požiūris į pedagogiką buvo grindžiamas marksistine – leninine ideologija, materializmas dirbtinai priešinamas idealizmui, kaip nesutaikomai blogybei. Sunaikintas kartų tęstinumo principas, ugdymo rėmimas. Nukirtus tautos istorines šaknis, suformuluoti tikslai atitiko autoritarinės pedagogikos modelį: paklusti vienpartinės ideologijos reikalavimams, remiantis vienvaldžiu autoritetu, kontroliuoti kitus žmones, ugdyti neapykantą viskam kas

nesocialistiška. Bendražmogiškomis vertybėmis pagrįsta ugdymo teorija, akcentuojanti žmogaus gilius ryšius su savo šaknimis, buvo laikoma pavojinga jaunimui. Jei S.Šalkauskis, A. Maceina, Vydūnas, J. Vabalas – Gudaitis, J. Laužikas tautos kultūriniame palikime matė ugdymo galimybes, tai sovietinė ideologija priešingai - skatino numarinti tautinę atmintį, atsiriboti nuo tautinės kultūros, gėdytis jos.¹³

Sovietinė valdžia skelbė marksistinę ateistinę ideologiją, griovė krikščionišką tikėjimą Lietuvoje. 1940 m. liepos 1 d. vyriausybė panaikino mokyklose kulto tarnautojų etatus, todėl buvo atleisti iš mokyklų visi tikybos mokytojai. Įstatymiškai bažnyčia atskirta nuo valstybės ir mokykla nuo bažnyčios. Nepriklausomos Lietuvos mokytojų dauguma buvo nuoširdūs tikintieji katalikai, auklėjo jaunimą tautinio idealizmo dvasia ir krikščioniškosios dorovės principais buvo "perauklėti" į sovietinio internacionalizmo ir "leninizmo-marksizmo" skelbėjus. Mokytojai negalėjo lankytis bažnyčiose, privalėjo ir savo auklėtinius mokyti ateizmo dvasia.

Mokyklose nustojo veikusios organizacijos – skautai, ateitininkai ir kt. 1940 m. rugpjūčio mėn. visos mokymo ir auklėjimo įstaigos (bendrojo lavinimo, amatų mokyklos, vaikų darželiai) buvo suvalstybtos. Mokyklose panaikintas mokestis už mokslą.

Sovietinėje Lietuvoje visai nebuvo nevalstybinių ugdymo įstaigų (1939 m. Lietuvoje 33 proc. gimnazijų ir 28 proc. progimnazijų buvo privačios). Privalomam viduriniam mokslui įgyvendinti ir plėtoti nebuvo reikiamų tiek organizacinių pedagoginių, tiek ir ekonominių sąlygų. Privalomas vidurinis mokslas buvo grindžiamas centralizuotu planavimu ir administraciniais – komandiniais valdymo metodais. Toks režimas slopino pedagogų iniciatyvą, jų kūrybinius sumanymus, skatino mokinių žinių pervertinimą. Tai padarė daug žalos visuomenei: buvo nuvertintas mokslas, žeidžiamas mokytojo orumas ir autoritetas, formavosi neigiamas požiūris į mokslą ir darbą. Privalomojo vidurinio mokslo idėja buvo įgyvendinta formaliai.

Lyginant švietimo sistemą su tarpukario Lietuvos, tenka pastebėti, kad ji gana ryškiai pakeitė savo orientaciją „iš Vakarų į Rytus“, tapo stipriai ideologizuota, smuko mokymo standartai ir realaus parengimo mokyklose lygis, lavinimo turinys daugeliu atvejų buvo technokratizuotas, labai trūko humanitarinių žinių, tikrovės vaizdas, ypač istorijos socialinių mokslų, buvo perteikiamas iškreiptai, išgalėjo autoritarinė pedagogika. Aukštosios mokyklos visuomenės raidos katalizavimo bei demokratinės minties plėtotės prasme neteko pasaulyje priimto strateginio vaidmens. Toks švietimo „vaizdas“ išliko iki Lietuvos švietimo reformų pradžios 1988 metais, kuomet, Lietuvoje susiklosčius naujoms socialinėms ekonominėms bei politinėms sąlygoms ir šaliai

¹³ R. Vasiliauskas: Ugdymo filosofijos integravimas į pedagoginę praktiką 2006m.

paskelbus nepriklausomybę, švietimo sistema buvo pradėta keisti iš esmės.

Taigi Sovietmečio laikotarpio Lietuvos švietimo sistema turėjo privalumų ir trūkumų. Svarbiausias privalumas – lengvai pasiekiamas ir nemokamas mokslas. Ryškiausias trūkumas – mokykla buvo ideologizuota. Mokytojus rengė aukštosios ir aukštesniosios mokyklos – mokytojų institutai; mokytojai tobulinosi įvairiuose kursuose. Įsteigta mokytojų namų, klubų. Įsteigti LTSR nusipelnusio mokytojo, TSRS liaudies mokytojo, LTSR liaudies mokytojo garbės vardai.

Lietuvių tautos kelias – tai didžiulių išbandymų ir pokyčių kelias. Ji ilgus šimtmečius kentusi, tai unijų, tai okupacijų junga, nepalūžo, ar viešojo, ar slaptojo mokykloje skelbė lietuvišką žodį, mintį. Ugdymas Lietuvoje buvo persmelktas tautiškumu, dvasingumu. Žmogus nebuvo supriešinamas su visuomene, iškeliamas virš kitų, tai atspindėjo visuomenės gyvenime ir jaunimo ugdyme, tai būdinga lietuvių tautos pedagogikai.

1.2. Nacionalinės švietimo reformos problemos ir iššūkiai XXI amžiaus pradžioje

Atkūrus Lietuvos nepriklausomybę valstybei reikėjo iš esmės pertvarkyti politinį, socialinį, kultūrinį, ekonominį gyvenimą, reikėjo radikaliai reformuoti ir Lietuvos švietimą, nes švietimas – pamatinis visuomenės raidos veiksnys, visų socialinių reformų pagrindas. Atkūrus nepriklausomybę atsivėrė naujas valstybės gyvenimo kelias. „Tame kelyje reikia atsikratyti sovietinės kultūros įtakos, atsiverti gyvam ir vaisingam dialogui su humanistinės vertybės akumuliravusia Vakarų Europos kultūra. Ta linkme kreiptinas tautos ir valstybės veikimas, kūrybinis darbas, kurio vienas svarbiausių dabarties barų yra radikali visaapimanti švietimo pertvarka. Švietimas yra savita kultūros sritis, glaudžiau susijusi su kitomis sociokultūrinio gyvenimo sritimis, politika, ekonomika, mokslu, menu, dorove, religija ir filosofija. Patirdamas įvairių kultūrų didelį poveikį švietimas savo ruožtu gali daryti ir daro didelę įtaką visai kraštoraidai.¹⁴

Reformuojamo Lietuvos švietimo paskirtis – duoti pagrindą dinamiškai atsinaujinančiai visuomenei, atvirai ir kritiškai visuomenės sąmonei. Reformuoto ugdymo pagrindinis tikslas – savaranki ir kūrybinga, maksimaliai jau mokykloje savo gebėjimus išskleidžianti asmenybė.¹⁵

Švietimo sistemos reformos pradžia laikomi 1988 metai – vidurinės bendrojo lavinimo mokyklos koncepcija.

¹⁴ Jackūnas: Lietuvos švietimo plėtotė 1993, 8.

¹⁵ Lietuvos švietimo koncepcija, 1992.

Naujas švietimo įstatymas priimtas 1991 metais, kuris kartu su Lietuvos švietimo veiksmų planu bei Lietuvos švietimo koncepcija tapo švietimo pagrindu.

Lietuvos švietimo koncepcija paskelbta 1992 metais, pateikė savarankiškos Lietuvos valstybės švietimo sistemos modelį, nuodugniau išskleisdama ir pagrįsdama Švietimo įstatymo įteisintą švietimo sistemą, nurodydama švietimo kūrimo gaires, motyvuodama raidos kryptis pateikdama konkrečių reformos veiksmų programą iki 1997 metų.¹⁶ Koncepcijoje buvo numatyti švietimo reformos etapai:

Pirmame etape reformos (iki 1990 m. kovo 11d.) 1989m. paskelbta Tautinės mokyklos koncepcija. Taip pat pradėtos burti Lietuvos pedagogų, mokslininkų, menininkų jėgos, siekiant sukurti naujas, savosios tautos kultūra pagrįsta ugdymo turinio programa, vadovėlius, mokymo priemones; parengti teorinio švietimo reformos pagrindai bei juridiniai reformos dokumentai.

Antrajame etape, prasidėjusiame atkūrus Lietuvos valstybę. Prasidėjo pokyčiai aukštųjų mokslų sistemoje. Priimtas Lietuvos Respublikos švietimo įstatymas, įteisinęs konceptualias švietimo reformos nuostatas ir sudaręs juridinį pagrindą švietimo sistemos pertvarkai;

Trečiame etape, kuris truko iki 1998 metų, šiuo periodu kuriama vieninga Lietuvos švietimo sistema, aprėpianti formalųjį ir neformalųjį švietimą, išplėtotą valstybinių bei privačių šeimos įstaigų tinklą.

Ketvirtame etape (1998 – 2005m.) tikrinami bei apibendrinami reformos rezultatai, tikslinama ir plėtojama struktūra, programos, vadovėliai. Stengtasi ir toliau stengiamasi modernizuoti ugdymą ir studijas, gerinti švietimo kokybę. Rūpinamasi socialinių pedagogų mokymusi ir studijų sąlygų tobulinimu bei švietimo sistemos harmonizavimu.¹⁷

Nacionalinio švietimo problemos ir iššūkiai XXI amžiaus pradžioje:

Vertės ir Švietimo prieinamumo iššūkis. Subalansuoti švietimo paslaugų tinklą, kurti mokyklų tipų įvairovę, rūpintis ugdymo metodais, dar ženklesniu ugdymo turinio pritaikymu vaiko galioms, socialine, psichologine pagalba.

Išteklų iššūkis. Finansų, modernių informacijos šaltinių, žmonių. Finansų „Socialinių pedagogų mokymosi ir studijų sąlygų gerinimui“ bei švietimo sistemos harmonizavimo

¹⁶Nacionalinio švietimo plėtros raportas 1990 – 2000, 3.

¹⁷ Lietuvos švietimo koncepcija: 1992, 5-6

programos priemonėms. Reikia mokymo priemonių. Reikia žmonių - gebančių rengti įvairias mokymosi strategijas ir jas įgyvendinti, pripažįstančių vaikų skirtybes ir pasirengusių su skirtingais vaikais dirbti. Taigi – iššūkis pedagogų rengimui ir kvalifikacijos tobulinimui, pedagogų vertybinėms nuostatomis.

Žinių iššūkis. Ką pedagogai, visuomenė laikys žiniomis XXI amžiuje – žinias ar gebėjimą ir norą mėginti pažinti pasaulį remiantis ne tik tų vadovėlių ir matematikos žiniomis. Lietuvos švietimas privalės keistis ir visuomenės žinių sampratą, ir draugia ugdyti tomis kitomis žiniomis operuojantį asmenį – turintį humanistinių vertybių pagrindą, kultūriškai raštingą, informacijos technologijomis laisvai besinaudojantį, mokantį nuolat mokytis, rasti informacijos šaltinius ir jais naudotis, atsakingą, sprendžiantį problemas ir t.t.

Racionalumo ir atvirumo dermės iššūkis. Atsiveriantis pasaulis dalį visuomenės gąsdina. 50 metų buvusi uždaryta nedidelė tauta, saugojusi savo racionalumą kaip vienintelę vertybę, kaip būdą išlikti, baimingai, o dalis – net priešišškai sutinka atsiveriantį pasaulį kaip grėsmę jame pranykti. Todėl švietimui teks būti nacionalinių vertybių ir atvirumo vertybės ugdytoju, balansuotoju, puoselėtoju.

Kokybės iššūkis. Jis kyla iš anksčiau išvardytųjų ir jungia juos. Ką Lietuvos švietimas laikys verte, kokius išteklius laikys kokybę garantuojančiais - „išgyvenimo“ ar aktyvios kaitos, kūrybos sąlygas sukuriančiais. Kokias žinias laikysime kokybiškomis, kokių sieksime. Kokį valdymą laikysime kokybišku – centralizuotą ar decentralizuotą. Su kuo savo sukuriamą kokybę lyginsime – su savimi pačiais ar su Europos valstybių siekiama ir sukuriamą kokybę.¹⁸

Valstybės švietimo strategijos 2003 – 2012 metų nuostatose rašoma, kad 2002 m. lapkričio 12 d. Lietuvos Respublikos Seimas nutarimu patvirtino Valstybės ilgalaikės raidos strategiją, kuri projektuoja Lietuvos, kaip būsimos Europos Sąjungos valstybės raidą, išskirdama tris prioritetus: Žinių visuomenę, saugią visuomenę, konkurencingą visuomenę. Tikimasi, kad per 2003 – 2012 metus valstybės ir visuomenės pastangomis bus įgyvendinti pagrindiniai švietimo plėtros siekiai: sukurta veiksminga ir darni, atsakingi valdymu, tikslingu finansavimu ir racionalių išteklių naudojimu pagrįsta švietimo sistema; išplėtotą tęstinę, mokymąsi visą gyvenimą laiduojanti, prieinama socialiai teisinga švietimo sistema; užtikrinta švietimo kokybė, atitinkanti atviroje pilietinėje visuomenėje ir rinkos ūkyje gyvenančio

18 Nacionalinis švietimo plėtros raportas 1990-2000,25-26.

asmens, visuotinės dabarties pasaulio visuomenės poreikius.¹⁹

2003 m. liepos 4d. Lietuvos Respublikos Seimo nutarimu patvirtintos Valstybės švietimo strategijos 2003 – 2012 metų nuostatos, kurios papildo Valstybės ilgalaikės raidos strategiją, pabrėžia svarbiausius Lietuvos švietimo prioritetus, nustato pagrindinius tikslus, uždavinius ir tolesnės plėtotės gaires. Skiriami du Valstybės švietimo strategijos 2003 – 2012 metų nuostatų įgyvendinimo etapai: pirmasis - 2003 – 2007 metais, antrasis - 2008 – 2012 metai.

Atkūrus Lietuvos Nepriklausomybę visa tauta su džiaugsmu sutikdavo kiekvieną pokytį, naują vyksančią šalies gyvenime. Atgimstančioje Lietuvoje įvyko daug pokyčių visuomenės gyvenime ir švietime. Nauji Valstybinėje švietimo strategijoje iškelti tikslai, uždaviniai, o svarbiausia – atgimimas reikalavo ir skatino atkurti mokytojo asmenybę – orią, savarankišką, gyvenančią atgimstančios tautos rūpesčiais. Tik šalia tokio mokytojo galėjo bręsti laisva ir savarankiška asmenybė. Toks mokytojas ir stovėjo nepriklausomybės kelio pradžioje – pilnas pasišventimo, jėgų ir norų, perduoti tai ką turi geriausio. Tačiau pasikeitę socialiniai – ekonominiai santykiai visuomenėje iškėlė kitas vertybes. Mokslas ir požiūris į mokslą, Nepriklausomybės pradžioje, netenka vertės. Mokslo vertė pakyla tik tada kai jaunimas supranta, tik išsilavinimas jiems suteiks geresnį atlygį už darbą, padėti visuomenėje.

1.3. Socialinių – ekonominių pokyčių įtaka mokytojo socialiniam statusui

Socialiniai – ekonominiai pokyčiai palietė ir mokytojus „didžioji dalis mokytojų keitė savo profesiją, o kas trečias pedagogas 1993 – 1995 m. buvo pasiryžęs tai padaryti. Vidurinėje mokykloje vis mažėjo mokytojų, teigiančių, jog dirba iš pašaukimo (1995m. – 34,1%) ir daugiau nusivylusių dabartine mokyklos padėtimi (1990 m. – 50,6%)“.²⁰

Kodėl mokytojai keičia profesiją? Kas lėmė, kad didžioji mokytojų dalis yra nusivylusi mokyklos padėtimi? Mokslas turi savo vertę, visuomenė švietimą laiko institucija, kuria labiausiai pasitiki, tačiau pačios mokyklos ir mokytojos autoritetas smunka.²¹ Geri tyrimų rezultatai ir statistiniai duomenys, užliūliavo daugelį. Nebuvo pastebėtos ir analizuojamos mokykloje kylančios problemos. Mokytojas paliktas vienas jas spręsti. Manau, kad mokykla ir mokytojas politinėje erdvėje neturi savo „advokato“, t.y. konsoliduotos politinių partijų paramos ir bendro sutarimo sprendžiant švietimo sistemos

¹⁹Nuostatos:2003, 4.

²⁰ Grincevičienė: 1997, 29

²¹ www.sms.lt- 2005m. atliktas tyrimas: Skirtingų amžiaus grupių vaikų bei studentų tėvų nuomonė apie švietimą.

problemas.

Darbas yra vertybė, tai žmogaus galimybė save išreikšti, realizuoti, tobulinti kaip asmenybę. Darbas dažniausiai siejamas su piniginiu atlygiu, nes užmokestis už darbą gali užtikrinti patrauklų gyvenimo būdą, komfortą, prestižą. Darbo užmokestis yra vienas iš svarbiausių veiksnių profesijos pasirinkime. Atlygis už darbą yra vienas iš pagrindinių veiksnių skatinančių rinktis pedagogo profesiją arba jame išlaikyti gabius bei išsilavinusius žmones. Dabartiniai Lietuvos mokytojų atlyginimai neskatina rinktis pedagogo profesijos.

Švietimo ir mokslo ministerijos leidinyje „Pateikiama palyginamoji darbo užmokesčio lentelė 2003- 2006 m.²² (lentelė 1).

lentelė 1 „Vidutinio darbo užmokesčio kaita“

Iš šios lentelės duomenų matome, kad nuo 2003 - 2005m. švietimo darbuotojų atlyginimai neženkiai kilo, tačiau jie buvo mažesni už vidutinį valstybės sektoriaus darbuotojų atlyginimą šalyje. Nuo 2005 iki 2006 m. matomas didesnis kilimas valstybinio sektoriaus darbuotojų atlyginimų šalyje, nei švietimo darbuotojų atlyginimai. Nuo 2006m. iki 2007m. švietimo darbuotojų atlyginimai kilo neženkiai.

Ekonominė situacija šalyje keičiasi. Brangsta maisto prekės, transporto paslaugos, kyla energijos išteklių - elektros, dujų, centralizuoto šildymo kainos. Bendras kainų kilimas ir lito

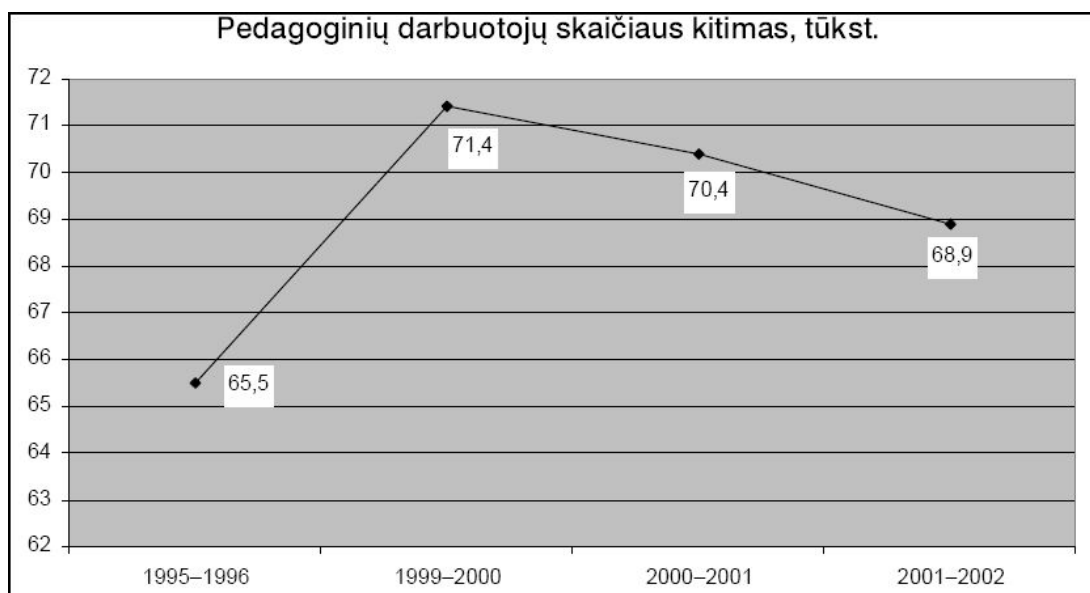
²² www.sms.lt- Palyginamoji darbo užmokesčio lentelė 2003- 2006 m.

nuvertėjimas skurdino žmones. Prasidėjusi infliacija šalyje ypatingai atsiliepė tiems gyventojams, kurių mėnesinės pajamos nesiekė vidutinio darbo užmokesčio. Mokytojai, kurių atlyginimai taip ir nebuvo sureguliuoti, atsiduria ties skurdo riba. Prasideda pedagogų migracija į patrauklesnes, geriau atmokamas, su švietimu nesusijusias darbo sritis. Todėl didėja atotrūkis tarp švietimo sistemai keliamų uždavinių ir pedagogo pajėgumo juos įgyvendinti.

Pateiktais Statistikos departamento duomenimis vidaus prekių ir paslaugų kainos 2000 – 2007m.²³ kilo (1 priedas): maisto produktai 33,5 procentais, 26,7 – transporto, 38,3 – būsto, vandens, elektros, dujų ir kito kuro, 45,2 – sveikatos priežiūros, 16,9 – vartojimo prekių ir paslaugų kainos padidėjo 19,4 procento. Per šį laikotarpį valstybės ir savivaldos institucijų reguliuojamos kainos padidėjo 29,5 procento, rinkos kainos – 16,8 procento. Per minėtą laikotarpį prekių kainos padidėjo 17,1, paslaugų – 28,9 procento. Pateiktoje lentelėje matome, kad kainos kyla ir toliau.

Švietimo darbuotojų atlyginimai 2008m. pakilo 45 %, tačiau pakitusi ekonominė situacija šalyje - stiprus kainų šuolis prekybos pramonės bei paslaugų srityse, leidžia teigti, kad situacija nepasikeitė už atliktą darbą mokytojo užmokestis nepasikeitė.

Susiklosčiusi situacija iškelia naujas problemas. Pedagogai dažniausiai palieka mokyklą ir susiranda sau tinkamesnį darbą su didesniu darbo užmokesčiu arba keičia profesiją. Nuo 1999m. iki 2002 m. didelis kiekis mokytojų palieka mokyklą (2 lentelė).²⁴

lentelė 2 „Pedagoginių darbuotojų skaičiaus kitimas, tūkst.“

²³ Statistikos departamento: Vidaus prekių ir paslaugų kainos 2000 – 2007m.

²⁴ www.sms.lt/ būklė.

Ypatingai tai akivaizdu mokytojų vyrų tarpe. Tyrimų duomenimis „mokytojai vyrai tiriamuoju laikotarpiu buvo linkę mokyklos duris užverti daug greičiau negu mokytojos moterys. Kaip pagrindinę priežastį nurodė mažus pedagogų atlyginimus ir kad negali išlaikyti šeimos“.²⁵

Mokykloje dirbančių mokytojų vyrų moterų santykis taip pat rodo mokytojo prestižą visuomenėje.

Kiek vyrų pedagogų dirba mokykloje ir kaip kito jų santykis nuo 2000 m. parodo statistikos departamento pateikti duomenys (lentelė 3).

Švietimas	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
Vyrai	34,6	31,8	29,7	27,9	30,7	35,3	25,6	26,1
Moterys	126,4	123,2	109,2	106,9	110,3	112,7	106,0	118,2

lentelė 3 „Darbo jėgos aktyvumo ir užimtumo lygiai pagal lytį (%)“

Švietimo ministerijos užsakymu 2005m buvo atliktas tyrimas „Skirtingų amžiaus tarpsnių grupių vaikų bei studentų tėvų požiūris į švietimą“ atskleidė, kad respondentai švietimą vertina teigiamai. Išimtis yra švietimo finansavimas, kuris dažniausiai iš visų švietimo aspektų vertinamas neigiamai. Remiantis tėvų nuomone, labiausiai pagerėjo teikiamo išsilavinimo kokybė (47%), mokytojų kvalifikacija (42%), labiausiai pablogėjo saugumas mokykloje (34%). (Švietimo tyrimai: 2007) Galima daryti išvadą, kad visuomenė mokytojų darbu patenkinta. Tai, kodėl taip trūksta mokytojų? Juk jų nemažai paruošia pedagoginiai universitetai (4 lentelė) 2007m. pedagoginiame universitete mokinosi – 4450 studentų; teisė – 1320; verslas ir administravimas – 5020; humanitariniai – 1278; paslaugos asmenims – 17; žurnalistika ir informacija – 221 studentas. Daugiau studentų mokinas tik verslo ir administravimo studijose. 2005m. atliktas tyrimas „Absolventų baigusių edukologijos krypties studijas pasirengimas dirbti švietimo sistemoje ir jų įsidarbinimo analizė“ – 80% dirba švietimo institucijose; 20% - pasirinko kitos veiklos sritis.

²⁵ Grincevičienė:1997,30

5.17. Parengta specialistų aukštesniosiose mokyklose, kolegijose ir universitetuose pagal studijų sritis									
5.17. Number of graduates from professional colleges, colleges and universities by field of education									
Studijų sritys (LŠK 1999)	Aukštesniosios mokyklos <i>Professional colleges</i>		Kolegijos <i>Colleges</i>		Universitetai – <i>Universities</i>				Field of education (ISCED 1997)
	2006	2007	2006	2007	I studijų pakopa <i>bachelor's and professional programmes</i>		II studijų pakopa <i>master's programmes</i>		
	2006	2007	2006	2007	2006	2007	2006	2007	
Iš viso	698	7	12475	11940	20609	21402	8757	8883	Total
Asmens gebėjimai	-	-	-	-	-	-	-	10	Personal skills
Mokytojų rengimas ir pedagogika	61	1	1116	778	4652	4450	1260	978	Teacher training and education science
Menas	7	-	290	270	660	783	247	231	Arts
Humanitariniai mokslai	26	-	70	124	1254	1278	285	289	Humanities
Socialiniai ir elgsenos mokslai	-	-	-	-	1828	1650	654	719	Social and behavioural science
Žurnalistika ir informacija	-	-	-	-	212	221	139	130	Journalism and information
Verslas ir administravimas	229	2	4994	5056	4428	5020	1857	2024	Business and administration
Teisė	-	-	695	686	1300	1320	1326	1508	Law
Gyvosios gamtos mokslai	-	-	-	-	158	166	108	120	Life science
Fiziniai mokslai	-	-	-	-	307	287	112	116	Physical science
Matematika ir statistika	-	-	-	-	284	249	82	92	Mathematics and statistics
Kompiuterija	-	-	208	168	990	990	226	220	Computing
Inžinerija ir inžinerinės profesijos	94	-	1509	1159	1838	1770	796	778	Engineering and engineering trades
Gamyba ir perdirbimas	57	3	323	421	295	286	144	104	Manufacturing and processing
Architektūra ir statyba	39	1	623	566	774	955	337	338	Architecture and building
Žemės ūkis, miškininkystė ir žuvininkystė	1	-	301	242	287	295	73	108	Agriculture, forestry and fishery
Veterinarija	-	-	18	18	-	-	75	70	Veterinary
Sveikatos priežiūra	1	-	1258	1245	462	569	619	650	Health
Socialinės paslaugos	33	-	321	389	448	579	240	200	Social services
Paslaugos asmenims	30	-	152	237	79	156	17	62	Personal services
Transporto paslaugos	120	-	452	514	41	45	31	40	Transport services
Aplinkosauga	-	-	145	67	287	303	110	87	Environmental protection
Saugos paslaugos	-	-	-	-	25	30	19	9	Security services

lentelė 4 „Parengtų specialistų studijų sritis“

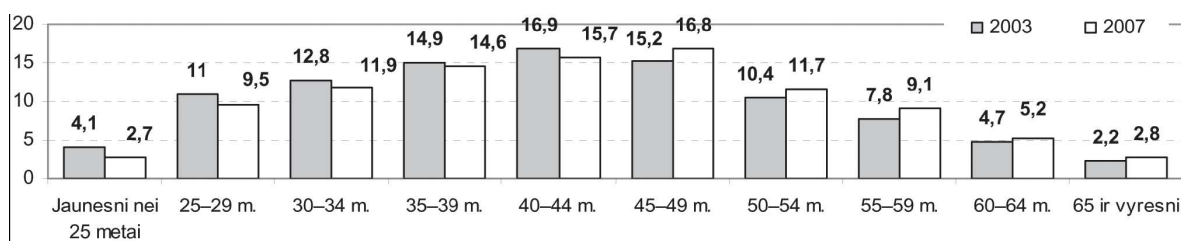
Jauni pedagogai tik atėję dirbti į mokyklas susiduria su daugybe problemų – dideli darbo krūviai, nesuvaldomi mokiniai, ilgos valandos pasiruošimas pamokoms, mokinių darbų taisymai ir maži atlyginimai, kurie riboja galimybę pailsėti, tobulėti. Dažnai jaunieji pedagogai neišlaiko ir palieka mokyklą, lieka tik išstvermingiausieji.

Mokytojai jau aukštojoje mokykloje turi būti ruošiami kaip geri vadybininkai ir būtų konkurencingi, gerąją prasme, darbo rinkoje. Be to reikėtų daryti rimtesnę atranką studentų, stojančių į pedagoginius universitetus juo labiau kai mokinių skaičius kas metai mažėja ir demografinė padėtis Lietuvoje blogėja. Mažėja mokinių skaičius, mažiau reikia ir mokytojų.

Vieni jų atleidžiami iš darbo, kitiems sumažinimas pedagoginio darbo krūvis. Tačiau Lietuvos statistikos departamento pateikti duomenys, apie parengtų specialistų aukštosiose mokyklose ir universitetuose pagal studijų programas skaičių rodo, kad mokytojų ruošama daug, lyginant su kitų profesijų atstovais.²⁶

Jau aptarėme, kad pedagoginį universitetą, baigia tikrai daug absolventų, tačiau mokyklą pasiekia ne visi, o kelių darbo metų mokyklą palieka kita jų dalis. Vienų netenkina darbo užmokestis, kiti susiranda geresnį darbą. Mokykloje lieka senieji mokytojai. Mokytojų bendruomenė sensta, o mokytojo prestižas nekinta.

Tai patvirtina „Švietimo statistikos 2007 pateikta diagrama Lietuvos bendrojo lavinimo mokyklų mokytojų pasiskirstymo pagal amžių“²⁷ (1 paveikslas).

Duomenų šaltinis: ŠVIS

paveikslas 1 „Lietuvos bendrojo lavinimo mokyklų mokytojų pasiskirstymas pagal amžių 2003–2007 m. (proc.)“

Taigi, matome, kad dominuoja 40 – 49 amžiaus mokytojai. Tuo tarpu jaunesnių nei 25 metai mokytojų yra sąlyginai mažas procentas.

1.4. Socialinio statuso teorijų apžvalga ir reikšmė mokytojo statusui

Socialinis statusas, tai integracinis rodiklis, nusakantis socialinės grupės ir jos atstovų padėtį visuomenėje, socialinių santykių sistemoje; socialinis pagrindas, teisės, pareigos, prestižas²⁸.

Sociologine prasme socialinio statuso sąvoka pirmą kartą pavartojo anglų istorikas S. D. S. Meinas, kuris nagrinėjo grupių statuso kaitą visuomenės raidos kontekste, kaip perėjimo nuo hierarchiškų feodalinės organizacijos statuso grupių, keičiantis visuomenės organizacijai, santykių tarp individų tarpusavyje susietų rinkos ekonomika. Rinkos ekonomikoje individai tarpusavyje susiejami sutartinis. Tai gi Meino socialinio statuso sąvoka reiškė teisinę, juridinę asmens padėtį.

Konfliktų teorijos šalininkas M. Weberis kaip ir K.Marxsas teigė, kad stratifikaciją

²⁶ Lietuvos statistikos metraštis 2004, 225- 226

²⁷ Švietimo statistikos 2007: Lietuvos bendrojo lavinimo mokyklų mokytojų pasiskirstymo pagal amžių.

²⁸ Leonavičius J. Sociologijos žodynas; Vilnius 1993, 230

visuomenėje apibūdina konfliktai dėl galios ir išteklių. Tačiau M. Weberiui socialinė stratifikacija nėra vien tik klasių kova, nes ją formuoja dar du aspektai – statusas ir partija. Šie trys stratifikacijos elementai visuomenėje sukuria aibę įmanomų padėčių. Pasak Weberio padalijimas į klases kyla ne vien iš gamybos priemonių valdymo ar nevaldymo, bet ir iš individų igūdžių, profesinių gebėjimų, kvalifikacijos.²⁹

Sociologijoje yra du statuso traktavimo būdai : pirmasis nurodo individo padėtį visuomenėje, o antrasis remiasi socialinio susisluoksniavimo forma, statuso grupės suklasifikuotos pagal politinius, juridinius ar kultūrinius kriterijus.

Socialinio statuso teorijas sukūrė F. Merillas, socialinės-psichologinės interakcionistų mokyklos atstovai G. Šibutani, Terneris ir kt. Jie teigė, kad socialinis statusas - tai asmenybės padėtis užimama visuomenėje pagal amžių, lytį, kilmę, profesiją, šeimyninę padėtį. Skiriamas įgimtas (socialinė kilmė, tautybė) ir pasiekiamas (išsilavinimas, kvalifikacija ir t. t.) statusai. Reikėtų atskirti socialinį statusą nuo asmeninio statuso tai yra padėties, kurią žmogus užima pirminėje grupėje. Tai priklauso nuo to, kaip jis vertinamas kaip žmogiškoji būtybė. Socialinė pagarba ar prestižas, kurį asmeniui ar atskirai grupei priskiria kiti visuomenės nariai. Paprastai turinčios statusą grupės išsiskiria savita gyvensena – elgsenos modeliais, kuriais vadovaujasi grupės nariai. Statuso privilegijos gali būti teigiamos ir neigiamos³⁰.

Sociologai P. Blau ir O. Danken tyrinėjo individo statuso pasikeitimą viso gyvenimo eigoje. Jie teigia, kad individo statusas priklauso nuo socialinių – ekonominių sąlygų ir etapų, kurie tarpusavyje glaudžiai siejasi - žmogus gimsta šeimoje, kuri jau turi atitinkamą statusą visuomenėje, vaikystė, socializacija, išsilavinimas, darbas, įgyta kvalifikacija, šeimos sukūrimas. Kiekvienas iš šių etapų įtakoja individo pasiekimus kitame gyvenimo etape. Jie mano, kad didžiausią įtaką individui siekiant karjeros tenka išsilavinimui³¹.

Jei asmens savijauta priklauso nuo jo socialinės padėties, tai padėtys priklauso ir nuo konkrečios visuomenės. Socialinės padėtys yra skirstomos į tris tipus:

Gautoji padėtis. Ją lemia lytis, rasė, amžius, gimimo vieta, tėvai t. y. visą tai, kas nepriklauso nuo asmens pastangų. Gautoji padėtis buvo svarbesnė vergovinėse, feodalinėse visuomenėse. Gimęs valstiečio, bajoro ar amatininko šeimose žmogus retai galėjo pakeisti savo padėtį. Turtingiems žmonėms būdinga suteikti aukštą statusą. Britanijoje aristokratai, net ir nuskurdę, išlaiko visuomenės pagarbą. Priešingai „naujaturčiams“, kuriuos dažnai lydi

²⁹ A. Giddens: Sociologija 2005, 272

³⁰ A. Giddens: Sociologija 2005, 272

³¹ G. Volkov, V. Dobrenkov: Sociologija. 2000, 239-240.

aristokratų panieką. *Igytoji padėtis* kuomet asmuo sąmoningai renkasi ir deda pastangas jai pasiekti. Šiuolaikinėje visuomenėje gautų padėčių vaidmuo nesumenko, tačiau išaugo įgytų padėčių svarba. Visuomenės stratifikacijos etape susidarė sąlygos socialiniam mobilumui, kurio dėka atsivėrė galimybės įgyti įvairiausias padėtis, tame tarpe profesines. ***Pagrindinė padėtis***. Kadangi žmogus visuomenėje užima keletą padėčių, tačiau tik viena iš jų yra pagrindinė apibrėžianti jį socialiai. Dažniausiai tai profesija. Socialinės padėtys (statusai) yra susijusios, bet nesąveikauja viena su kita. Sąveikauja tarpusavyje tik statuso subjektai (nešėjai) – asmenys. Socialiniai santykiai susieja tarpusavyje statusus, o šiuos santykius realizuoja žmonės, statuso nešėjai.³²

Kaip teigia M. Weberis skirtumai tarp politinės valdžios, ekonominės klasės ir socialinio statuso įgijo visišką teorinį aiškumą. Jis atskiria valdžią nuo socialinės klasės. Apriboja klasės vietą ekonomine sfera, o statuso grupių vietą socialinėje sferoje. Klasės nesudaro bendruomenių, o jos tiesiog atstovauja bendruomenės veiklos pagrindui. Galime kalbėti apie klasę, kai: keletas žmonių turi bendrą priežastinį jų gyvenimo šansų komponentą ir šį komponentą išimtinai atitinka ekonominis interesas disponuoti gėrybėmis ir pajamų galimybėmis, kiek jis atitinka prekių ir darbo rinkos sąlygas. Iškelia partijas, kurios gali ginti interesus nustatančius klasės padėtį ar statuso padėtį. Partijos gali turėti iš esmės savarankišką statusą.

Ekonominis matas ir yra svarbus susiskaidymo veiksnys, bet vien jo nepakanka, todėl įvedamas statuso terminas, kuris apibūdina žmones, turinčius panašų prestižą, gyvenimo stilių, kuris nepriklauso nuo klasinės pozicijos. Tai gi statusas yra kultūrinis matas nustatantis grupės rangą ir vietą socialinėje sistemoje pagal toje visuomenėje suvokiamą prestižą. Individas, įgydamas prestižą, įgyja ir tam tikrą vietą visuomenėje. Profesinis prestižas priklauso ne tik nuo atlyginimo ar išsilavinimo, bet ir nuo valdžios, ir privilegijų.

Nors K.Marxsas kaip ir Weberis yra konfliktų teorijos atstovas, bet jo modernioje visuomenėje turtas, valdžia ir statusas priklauso vienai valdančiai klasei, kaip ir prieš tai buvusiose stratifikacinėse visuomenėse. Atsiradusi buržuazinė visuomenė nepanaikino klasių priešingumų. Buržuazinė visuomenė tik iškėlė naujas klases, naujas engimo sąlygas ir naujas formas. Klasė – tai organizuota, dinamiška jėga modernioje visuomenėje.

Anot Tocqueville'is modernus režimas yra ne vienos klasės sustiprėjimas, bet fragmentacija. Tocqueville'is pažymi pinigų vaidmenį demokratinėje visuomenėje ir jų lemiamą

³² Pruskus: Sociologija, 2004, 67-68.

įtaką statusui. Žmonės demokratinėje visuomenėje apsėsti aistrų, kurių daugelis susijusios su turto geismu arba jo sužadintos, nes tokiais laikais viską lemia pinigai. Demokratinėse šalyse turtinis skirtumas didėja, mažėjant kitiems skirtumams. Tokiose visuomenėse nėra nieko pastovaus ir viskas nuolat kinta. Pinigai, kurie dabar tapę ne tik vieninteliais, bet ir be galo nepastoviais žmogaus visuomenės padėties kriterijais, didina troškimą pralobti arba, jeigu jau yra turtingas savo turtus išsaugoti. Bendruomenėje išliepsnoja nepaskelbtas statusų karas – vieni, griebdamiesi tūkstančio gudrybių stengiasi išsiskverbti tarp tų, kurie yra aukščiau už juos, kiti be paliovos stengiasi nustumti tuos, kurie kėsina į jų teises. Arba gali atlikti net du vaidmenis: pirmuoju stengiasi išsiskverbti į aukštesnius sluoksnius, o, antruoju, grumiasi su besiveržiančiais iš žemesniųjų sluoksnių, stengdamiesi jų nepraleisti³³.

Mokytojo profesijos socialinis statusas ypatingas daug priklausantis nuo socialinių, ekonominių sąlygų. Lyginant tarpukario Lietuvos ir sovietinių laikų mokytojo socialinį statusą bei jam rodomą pagarbą galima teigti, kad tarpukario laikotarpiu mokytojo socialinis statusas ir autoritetas buvo ypatingi, mokytojas buvo vertinamas. Sovietiniais gi laikais mokytojo padėtis visuomenėje keičiasi, profesijos statusas smunka, tai priklauso nuo visuomenėje vykstančių vertybių ir normų pokyčių.

Mokytojui, kuris yra nuolat visuomenės dėmesio centre labai sunku išlaikyti savo asmeninį ir profesijos statusą, jei kitų profesijų atstovams visuomenė paprastai būna atlaidesnė, tai mokytojui taikomos žymiai griežtesnė viešoji cenzūra. Visuomenės normos valdo mokytojo elgesį, tuo pačiu apribodamos mokytojo emocinį – intelektualinį augimą, susidaręs socialinis atstumas pasireiškia ne tik santykiuose su mokiniais, visuomenės nariais, bet ir mokytojų tarpusavio bendravime.

Demokratinėje visuomenėje, kurioje materialinė gerovė tiesiogiai įtakoja profesijos ir socialinį statusą, mokytojo statusas negali būti aukštas. Išsilavinusio, įgijusio profesines kvalifikacijas mokytojo atlygis už darbą vis dar nesiekia vidutinio biudžetinių įstaigų darbuotojo uždarbio.

Gyvenant šiais neramiais laikais, kur vienintelė mintis valdo žmonių protus, jausmus ir poelgius - prasimušti, pirmauti, pasiekti „laimės žiburį“ ir vienintelis noras valdo žmonių veiksmus - praturtėti, mokytojo, nešančio didelės socialinės atsakomybės bei aukštų reikalavimų našta, socialinis statusas nekis, kol nebus adekvačiai įvertintas, atlygintas jo darbas.

³³ R. A. Nisbet: Sociologijos tradicija, Vilnius 2000.

1.5. Stratifikacijos samprata. Mokytojo socialinio statuso stratifikacinėje sistemoje apžvalga

Apibendrinami individų ir grupių nelygybę visuomenėse, sociologai kalba apie socialinę stratifikaciją. Dažnai stratifikacija suprantama turto ar nuosavybės prasme, tačiau ji gali reikštis ir pagal kitus požymius, kaip lytį, amžių, religinę priklausomybę.

Užimdami skirtingas padėtis sluoksnių struktūroje, individai ir grupės turi nelygias galimybes gauti atlygį. Taigi stratifikaciją galima paprasčiausiai apibrėžti kaip struktūrinę socialinių grupių nelygybę.

Kaip teigia A.Giddens istoriškai visuomenėse gyvavo keturios pagrindinės stratifikacijos sistemos: vergija, kastos, luomai ir klasės. Vergija yra kraštutinė nelygybės forma, kuriai esant vieni individai priklauso kitiems tiesiog kaip nuosavas turtas. Vergija kaip formali institucija palaipsniui buvo šalinama, o šiandien visiškai išnyko iš pasaulio žemėlapiu. Kastos siejamos su Indijos kultūromis ir induizmo tikėjimu. Tikima, kad nepaklūsęs savos kastos ritualams bei pareigoms per kitą reinkarnaciją nusmunka į žemesnę padėtį. Luomai buvo daugelio tradicinių civilizacijų, tarp jų ir europietiškojo feodalizmo, dalis. Feodalinius luomus sudaro sluoksniai, vienas kito atžvilgiu turėję skirtingas privilegijas ir teises. Europoje aukščiausiajam luomui priklausė aristokratija ir netituluotoji dvarininkija, kitam luomui – dvasininkai, o nekilmingieji žmonės - baudžiaunininkai, pirkliai ir amatininkai – sudarė vadinamąjį „trečiąjį luomą“. Klasė - daugeliu atžvilgiu skiriasi nuo prieš tai išvardytų stratifikacinių sistemų, klasė – tai socialinė grupė, turinti bendrus ekonominius išteklius, kurie veikia šios grupės gyvenimo būdą. Nuo ankstesnių stratifikacijos formų klasės skiriasi keliais atžvilgiais. Klasės susiformuoja ne pagal kokias nors teises ar religines nuostatas, kaip luomų arba kastų stratifikacinėse sistemose. Priklausymą vienam ar kitam luomui apspresdavo paveldėtoji padėtis, su teisėmis ir papročių sistema, kuri neleisdavo žemesnio luomo atstovui pakilti laipteliu aukščiau toje stratifikacinėje sistemoje. Klasių sistemoje ribos tarp klasių nėra aiškiai neapibrėžiamos. Nėra apribojimų skirtingų klasių žmonių santuokoms. Klasių socialinės struktūros viduje įmanomas kilimas arba kritimas žemyn. Luomų ar kastų stratifikacinėse sistemose nelygybė pirmiausia pasireiškia asmeniniuose pareigų ar privilegijų santykiuose, kaip baudžiaunininkas ir dvarininkas, vergas ir šeimininkas arba žemiausios ir aukščiausios kastos atstovas. Klasių sistema per plačius neasmeninio pobūdžio ryšius. Vienas pagrindinių klasinių skirtumų yra atlygio ir darbo sąlygų nelygybė, kaip ekonominių aplinkybių padariny, todėl veikia visus tam tikros profesinės kategorijos žmones.

Socialinių klasių problemas stratifikacijos sistemoje nagrinėjo Karlas Marxsas. K.Marxui klasė reiškė grupę žmonių, kuriuos sieja bendri santykiai su gamybos priemonėmis, t. y. priemonėmis užsidirbti lėšų gyvenimui. Moderniosiose industrinėse visuomenėse didesnę reikšmę įgijo fabrikai, įstaigos, mašinos ir jiems įsigyti reikalingi turtai bei kapitalas. Pagrindinėmis klasėmis tapo naujų gamybos priemonių savininkai – pramoninkai arba kapitalistai, ir tie, kurie uždirbo gyvenimui parduodami savo darbą – darbininkų klasė arba proletariatas. Pagal Marxsą klases siejantys santykiai yra išnaudotojiški, nes darbininkai pagamina daugiau, negu reikia darbdaviams, siekiantiems susigrąžinti samdos išlaidas. Ši pridėtinė vertė ir sudaro pelno šaltinį, kurį kapitalistai gali naudoti savo reikmėms. Marxsą pribloškė kapitalizmo sistemos sukuriamos nelygybės formos. Plėtojantis moderniajai pramonei darbininkai ir toliau gyveno gana skurdžiai, o turtuolių klasė vis labiau lobo. Šių nelygybių, skiriančių kapitalistų ir darbininkų klases, nėra visiškai ekonominė. Marxsas pabrėžė, kad darbas, mūsų gerovės šaltinis, neretai darbininkusalina fiziškai ir vargina dvasiškai, nes jų darbą sudaro šabloniškos užduotys, kartojamos diena po dienos nesikeičiančioje aplinkoje.³⁴

Stratifikacija – tai socialinių padėčių hierarchija, kuri rodo nelygų turto, galios ir prestižo pasiskirstymą visuomenėje ir kurios dėka ši nelygi padėtis perduodama iš kartos į kartą.³⁵ Socialinė stratifikacija – hierarchiškai organizuotos socialinės nelygybės struktūros (rangai, statuso grupės ir pan.), egzistuojančios bet kurioje visuomenėje.

Pagal funkcionalizmą – „visuomenė sudėtinga sistema, kurios atskiros dalys veikia drauge, kad sukurtų stabilumą bei solidarumą“.³⁶ Skirtingos visuomenės dalys vystosi glaudžiai sąveikaudamos viena su kita.

Konfliktų teorijos atstovai, kaip ir funkcionalistai pabrėžia struktūrų svarbą visuomenėje. Tačiau konfliktų teoretikai atmeta konsensuso reikšmę ir išryškina kitą visuomenės padalijimo svarbą. Jie laiko, kad visuomenė sudaryta iš skirtingų grupių, kur vienos turi daugiau naudos negu kitos, todėl ir kyla visuomenėje potenciali konflikto grėsmė.

Konfliktų teorijos šalininkai (K.Marxsas, R.Dahrendorf, Ch. R. Mills, T. Bottomors) teigia, kad stratifikacija egzistuoja todėl, kad tai naudinga žmonėms, kurie kontroliuoja visuomenės gėrybes. Valdžios ir galios perskirstymo galimybės yra nedidelės, todėl bet kurios visuomenės nariai kovoja dėl jų perskirstymo. Žmoniškųjų konfliktų pagrindas yra ne ekonominės priežastys, o žmonių siekis perskirstyti valdžią. Konflikto teorijos šalininkai mano, kad stratifikacija gali būti

³⁴ Giddens, A. Sociologija 2005, 271- 272.

³⁵ Pruskus, V. Sociologija Vilnius, 2004, 90.

³⁶ Giddens, A. Sociologija 2005, 32.

universaliai, bet nėra būtina ir neišvengiama. Ją formuoja galingos socialinės grupės, kurios stengiasi išlaikyti savo galią mažesnėms grupėms. Pastarosios neišvengiamai tam priešinasi ir tokiu būdu mažina galingųjų ambicijas. Stratifikacija kyla iš grupių konfliktų ir varžybų. Ji trukdo optimaliai funkcionuoti visuomenei ir individui. Stratifikacija – tai galingųjų grupių vertybės, kurios bandomos primesti mažesnėms grupėms kaip visuotinai priimtinos ir svarbios. Stratifikacijos sistemos keičiasi revoliuciniu būdu.

Socialinio veiksmo teorijos daugiau dėmesio skiria visuomenės narių veiksmams bei sąveikoms. Nagrinėja ne išorines jėgas verčiančias žmones vienaip ar kitaip veikti, o nori perprasti socialinių veiksmų bei sąveikų prasmę, t.y. kaip veikia individualūs veikėjai, kaip jie save orientuoja vienos ar kitos visuomenės atžvilgiu. Pirmuoju socialinio veiksmo koncepcijos šalininku laikomas Weberis.

Šiandien išsivysčiusiose šalyse socialinė stratifikacija rinkodarai ir vartojimui mažiau reikšminga nei prieš keletą dešimtmečių. Visiems prieinamas aukštasis išsilavinimas, visi turi automobilius, buitines prekes ir pan. Tačiau klasės sąvoka neišnyko. Priklausymas klasei skaičiuojamas pagal šiuos požymius: pajamos; darbo pobūdis; gyvenamojo būsto tipas ar vieta; socialinė kilmė.

Socialiniai skirtumai darosi mažiau pastebimi vartojant, tačiau išlieka svarbūs praleidžiant laisvalaikį ir suvokiant kultūrą.

Stratifikacija visuomenėje nėra vienoda, žmonės skirstomi į nelygias grupes pagal: socialinę galią, turtą ir pajamas, prestižą.

Socialinė galia – tai individo ar grupės galėjimas įgyvendinti savo norus net ir prieš kitų valią, kuri remiasi prievarta, stimuliavimu ir įtikinimu.

Prestižas - užimamos socialinės padėties pripažinimas ir pagarba. Amerikos sociologų tyrimuose prestižas yra viena iš svarbiausių sąvokų ir taikomas kaip pagrindinis socialinių sluoksnių atskyrimo rodiklis. Profesijos prestižas remiasi prielaida, kad užimamos pareigos siejasi su žiniomis, galia, pajamomis ir socialine įtaka. Tai ne atskiras asmuo, o jo pareigos.

Turtą ir pajamas. Turtas yra tai, ką žmogus turi, o pajamos – tai, ką jis gauna. Žmogus gali turėti daug turto (didelius namus ir kt.), bet gauti mažas pajamas iš jo. Gali gauti dideles pajamas, tačiau visas jas išleisti pragyvenimui ir turėti mažai turto. Pajamos – tradicinis socialinio statuso rodiklis. Tradiciškai pajamos asocijuojasi su aukštu socialiniu statusu.

Konfliktų teorijos atstovai amerikiečių sociologas E. O. Wrightas sukūrė įtakingą klasių teoriją, kurioje sujungė Marxo ir Weberio požiūrių aspektus. Jis teigė, kad yra grupių, kuri

įsiterpia tarp kapitalą valdančių – kapitalistų klasės ir darbininkų klasės. Šios grupės užima mažiau apibrėžtą padėtį, - tai vadovai ir įstaigų tarnautojai („baltosios apykaklės“).

Socialinių sluoksnių išskiria požymiai:

- a) susiję su ekonomine žmonių padėtimi (turtuoliai, vidutiniškai apsirūpinę ir vargšai), tai gerai ir menkai apmokami darbuotojai, nekilnojamojo turto savininkai;
- b) susiję su darbo pasidalijimu, tai yra darbo rūšimis ir pobūdžiu, kvalifikacijos ir profesinių įgūdžių lygiu, profesiniu išsilavinimu;
- c) susiję su valdžios įgaliojimų turėjimo lygiu (eiliniai valstybinių įmonių darbuotojai, mažų įmonių vadybininkai ir pan.).

Kaip teigia teorinės mokyklos atstovai (O. D. Duncanas, P. Blau) „Statuso pasiekimo“ pagrindiniais stratifikacijos kriterijais laiko: išsimokslinimą, profesiją, pajamas. Vadovaudamiesi šiais kriterijais jie sudarė taip vadinamąjį socialinį-ekonominį indeksą (SEI), kuris tiksliau nei prestižas nusako socialinę individo padėtį.

Industrializacijos plėtra sąlygojo didėjančią darbo pasidalijimą ir vis sudėtingesnę užimtumo struktūrą. Naujų darbo vietų atsiradimas darė didelę įtaką žmogaus socialinei padėčiai, gyvenimo šansams ir materialiam komforto lygiui.

Socialinių klasių skirtumai šiandieninėse vakarų visuomenėse:

Aukštuomenės klasė – sudaro nedidelę mažumą, kurie turi ir turtus, ir galią, ir sugeba šias privilegijas perduoti savo vaikams.

Vidurinė klasė – „baltosios apykaklės“. Šios klasės nariai išsimokslinę ir įgyją profesinius įgūdžius ar kvalifikacijas.

Kintanti darbininkų klasė – „mėlynosios apykaklės“, tai žmonės dirbantys gamyboje. Darbą jie laiko įrankiu geram atlyginimui gauti.

Valstietija – žmonės dirbantys žemės ūkio sektoriuje, gali būti ūkininkai.

Vargingųjų klasė – tai gyventojai esantys pačiame klasių struktūros „dugne“.

Socialinė stratifikacija būdinga visoms visuomenėms. Nelygybė – tai kriterijus, kuriuo vadovaujantis galima išdėstyti grupes viena kitos atžvilgiu, aukščiau arba žemiau. Socialinė sudėtis tampa socialine stratifikacija, vertikaliai išdėstyta socialinių sluoksnių visuma (turtingieji, vargšai, vidutinis sluoksnis).

Socialinė stratifikacija atsiranda dėl visuomeninio darbo rezultatų, t. y. socialinės gerovės pasiskirstymo, o socialinė struktūra – dėl visuomeninio darbo pasiskirstymo. Pasiskirstymas visada būna nevienodas. Nevienodas atstumas tarp statusų ir yra pagrindinė stratifikacijos savybė: pajamos, valdžia, išsilavinimas ir prestižas.

Mokytojo profesijos socialinis statusas keičiantis stratifikacinėms sistemoms nuolat kito. Tarpukario Lietuvoje mokytojas negaudavo didelių pajamų, bet jo profesijos prestižas buvo aukštas. Sovietiniais metais mokytojo pajamos pernelyg nepasikeičia, tačiau profesijos prestižas krenta.

Stratifikacinėje sistemoje mokytojas, tai vidurinės klasės atstovas, kurio socialinis profesijos statusas priklausomai nuo ekonominių – socialinių sąlygų keičiasi, t.y. kyla arba krenta tik vidurinės klasės ribose.

Nuolat besivystanti ekonominė rinka ir informacinės technologijos daro didžiausią įtaką daugeliui socialinių gyvenimo sričių. Tai lemia švietimo, mokyklos, o tuo pačiu ir mokytojo darbo pokyčius. Mokytojai baigia aukštąsias mokyklas ir toliau mokosi kelia savo profesines kvalifikacijas (socialinių klasių skirstyme mokytojas priskiriamas vidurinei klasei). Be paliovos mokytis ir kelti savo profesinę kvalifikaciją mokytojus taip pat skatina besiplečiantis privačių mokyklų tinklas Lietuvoje, kur įsidarbinti turi galimybę tik aukštos kvalifikacijos specialistai.

Kapitalistinėje visuomenėje, kur turtas ir pajamos yra vienas iš rodiklių skiriant žmones į nelygias grupes, mokytojo kaip valstybės tarnautojo pajamos yra žemesnės nei vidutinės.

Kelia susirūpinimą ir mokytojo profesijos prestižas. Nežiūrint lengvatų (atostogų - ilgesnių nei kitų profesijų atstovų) jaunimas nesiveržia į pedagogikos sritį, mieliau renkasi tas specialybes, kurios iš karto duoda apčiuopiamus rezultatus ir nereikalauja pasiaukojimo bei atsakomybės už kitus.

1.6. Pedagogų, sociologų, psichologų mintys apie mokyklą bei mokytoją

Antikos filosofai teigė, kad ugdymas keičia žmogų, formuoja jo antrąją prigimtį, kuri labiau pritaikyta visuomenės gyvenimui, nes ugdant įtvirtinamos žmonijos poreikių suformuotos (Demokratas) ar žmogaus įgimtos (Sokratas) socialinės normos bei idėjos. Pasak Aristotelio, tik išlavintas žmogus, kuriam mokykloje bus įskiepytas atsakomybės visuomenei jausmas, gerai supras valstybės įstatymus ir jų laikysis.

Komenskis sakė, kad mokykla sudaro valstybės pamatą, todėl ugdymas turi būti susietas su valstybės gyvenimu. Tad visuomenė ir valstybė turi rūpintis mokykla. Mokydama vaikus, bendraudama su tėvais ir visuomene mokykla, turi kelti bendražmogišką visos visuomenės kultūrą.

Vydūnas teigė, kad žmogui tobulinti labiausiai pritaikyta mokykla, nes ji tobuliausiai perteikia mokslo žinias, formuoja estetines, dorovines pažiūras. Tobulėjant žmogui, tobulėja ir tauta, visuomenė, nes žmogus dalelė, iš kurios susidaro visuomenė. Todėl mokykla - svarbiausia žmogaus ugdymo institucija, kuri tobulina jo kūną, protą, dorą panaudodama tam tikslui mokslą, meną, filosofiją, religiją. Mokykla privalo įvesti mokinį į tautos visuomenės gyvenimą. Tai reiškia, mokykla tai vieta, kur vaikas susitinka su gamta, tauta, visa žmonija, labiau myli šeimą. Tokios mokyklos siela - mokytojas. Ji turi atstovauti tėvui – motinai, tautai ir žmonijai. Mokytojas turi spindėti visomis kilniomis galiomis, tikrai toks jis galės pasiekti mokinio sielą, ją žadinti³⁷.

Apie tautos mokyklą kalbėjo A. Brazdukas „Mokytojas tautos gyvenime stovi šalia tėvo, motinos ir kunigo. Visi jie susiję su naujo žmogaus atėjimu. Visų jų įtaka stipri. Bet didžiausia, turbūt, mokytojo: jis perduoda žinias, plėsdamas protinį jaunimo akiratį, jis veikia savo pavyzdžiu, diegdamas dorinius nusiteikimus. Tauta ilgainiui susiformuoja tokia, kokia yra mokykla³⁸.

J. Vabalas – Gudaitis ypač daug rašė apie mokytojus, jo erudiciją ir etiką „Pedagogas yra idėjinis veikėjas, jis ruošia naują, kultūringesnę, humaniškesnę žmonių kartą, jis kuria geresnę tautos ateitį arba anot Dz. Diujo, verpia socialinio gyvenimo siūlą. Jis privalo turėti susiformavusią pasaulėžiūrą, aukštą idealą, bet ne todėl, kad jį bruktų visiems vaikams, o tik (kad) planingai veiktų jų sielas savo būdo ir poelgių pastovumu, savo siekimų tikslų aiškumu“³⁹.

Anot S. Šalkauskui „mokykla yra sistemingai organizuota protinio įstaiga“⁴⁰. Ji turi būti šeimyninio židinio puoselėtoja ir tęsėja o, mokytojas patikimas ir įgaliotas asmuo⁴¹.

Mokykla ugdo jaunuomenę visu savo gyvenimu. S. Šalkauskis pabrėžia svarbų mokytojo vaidmenį visuomenėje. Mokytoju gi gali būti tik tas žmogus, kuris turi pedagoginį pašaukimą; meilę darbui ir mokiniui, kuri turi atsispindėti net jo išorėje; palankumą

³⁷ Lietuvos mokykla ir pedagoginė mintis 1918-1940m. 1996, 307-308.

³⁸ Lietuvos mokytojo vaidmuo. Aidai.

³⁹ Ten pat

⁴⁰ S. Šalkauskis: 1991, 337.

⁴¹ Bendrosios pedagogikos pagrindai. Kaunas 1936.

žmonėms; polinkį bendrauti; optimizmą - dvasios giedrą; sugebėjimą išsiugdyti inteligentiškumą; intuiciją. Mokytojas dalykiniame paruošime turi gerai žinoti savo darbą ir sugebėti jį perteikti. Mokytojas privalo įsigyventi į savo dėstomą dalyką, pamėgti jį ir su užsidegimu skelbti savo tiesas. Pedagoginis įsijautimas – pergyvenimas vaiko pergyvenimo⁴².

Dar viena reikšminga dorovinė mokytojo savybė – bešališkumas laiduojantis jo teisingumą. Mokytojo poreikis būti teisingam stiprėja, kai jis rūpestingai analizuoja visas situacijas ir jaučia atsakomybę už savo veiksmus, suvokia sėkmių ir nesėkmių priežastis. Mokytojas turi turėti pedagoginį taktą. Ši savybė lemia mokytojo sugebėjimą palaikyti drausmę. Mokytojo sugebėjimas palaikyti drausmę priklauso ir nuo jo susivaldymo, kantrumo, pasitikėjimo savimi, ir nuo jo tvirtumo, energingumo, galėjimo laikyti dėmesio centre savo mokinius.

Minėti ir kiti žymūs nepriklausomos Lietuvos mokslo veikėjai, pedagogai pabrėžė svarbą mokyklos ir mokytojo vaidmenį visuomenėje. Mokytojo profesijos vertingumą, svarbą jo darbą. Pasisakė už tautinę mokyklą, tautinės kultūros puoselėjimą.

Kaip teigia V. Rajeckas, kad mokytojo veikla ypatinga, ji turi didžiulės įtakos visuomenės progresui, nes ugdo pilnutinę, aukštos tautinės savimonės ir dorovės asmenybę. Esminis mokytojo, jo asmenybės bruožas, skiriantis jį nuo kitų profesijų atstovų ir pabrėžiantis jo socialinį vaidmenį, yra tas, kad jis turi būti ne tik labai geras savo dėstomojo dalyko žinovas, bet ir pedagogas – psichologas, pažįstantis, suprantantis, gerbiantis mokinį – rytdienos pilietį, todėl mokytojas turi būti išsilavinęs, plačių pažiūrų, atviras naujoms idėjoms naujai patirčiai. Mokytojas – nuolatos kuriantis, kupinas dvasinio dosnumo ir meilės vaikams. Jis teigia, pedagoginis meistriškumas yra neatskiriama susijęs su kūrybiškumu, naujo ieškojimu, siekimu tobulinti ugdomąją veiklą. Mokytojas turi formuoti savo pedagoginį pastabumą, t. y. gebėjimą „matyti“ mokinį, kolektyvą, suprasti jų interesus ir norus. Mokytojo meilė vaikams negali reikštis nuolaidžiavimu ir pataikavimu. Ji turi derintis su mokytojo reiklumu mokiniams. Mokytojo reiklumas negali virsti priekabiavimu, jis neturi žeminti vaiko, o derinti su pagarba jiems. Tuo tarpu reiklumo stoka trukdo mokytojui sėkmingai dirbtu, pasiekti norimus rezultatus. Dar vienas būtina mokytojo savybė – taktas – mokėjimas tinkamai elgtis, saiko jausmas, bendravimo taisyklių laikymasis, mandagumas. Tiesiog negalima neįvertinti, teigia Rajeckas, didžiulės mokytojo autoriteto reikšmės mokiniams, jų ugdymui⁴³.

⁴² Šalkauskis: 1991, 364

⁴³ Rajeckas. Pedagogikos pagrindai, 324-343.

Pasak J. Vaitkevičiaus, mokytojo rankose yra jauno žmogaus, vadinasi ir tautos, didžiąja prasme ir žmonijos ateitis. Mokytojas ne tik moko, bet ir įpratina mokytis, uždega norą pažinti, būti naudingam sau ir visuomenei. Jis pastebimas visur: klasėje, mokykloje, gatvėje, namuose ir vertina jį ne vien mokiniai⁴⁴.

H.Gardneris, pateikė labai originalią sampratą, kad negalima ugdyti intelekto bendrai, nes kiekvieno žmogaus intelektas yra savitas. Mokant svarbiausia – skatinti moksleivio supratimą, ko jis mokosi ir kodėl mokosi. Mokytojas žinias turi pateikti per veiklą, tik tada jos bus suprantamos. Be abejo svarbus ir supratimas, todėl reikia sujungti dvi patirtis⁴⁵.

M. Fullan teigia, kad naujoviškam mokytojų darbui reikia, kad mokytojai įsipareigotų bendram moraliniam tikslui - pakeisti į gerą vaikų gyvenimą, mokėtų aktyviai bendradarbiauti, vengti partnerystės pavojų ir produktyviai dirbti su kitais mokytojais. Mokytojai turi išsiugdyti nuolatinio domėjimosi įpročius ir įgūdžius, turi žinot, kad konfliktas yra neišvengiamas, kad santykiai tarp individo ir kolektyvo kupini dramatiškos įtampos. M. Fullan sako, kad mokytojai turi išsiugdyti gebėjimą keistis. Mokytojas turi formuoti kritiškai mąstančius žmones, sugebančius spręsti problemas. Akcentavo perdėto bendradarbiavimo neigiamus bruožus: grupinis mąstymas – tai nekritiškas pritarimo arba nepritarimo slopinimas, atspindintis bendrus grupės interesus. Bendradarbiauti, tai nereiškia pritarti, tai reiškia beperstojo ginčytis. Klaidingus sprendimus dažniausiai skatina ne konfliktas, bet paviršutiniškas pritarimas. Bendras darbas gali sukurti sąlygas darnai, koordinavimui ir atkaklumui.⁴⁶ Šioje dinamiškoje, ir vis sudėtingesnėje visuomenėje mokytojo paskirtis – gerinti moksleivių gyvenimą, ir padėti ugdyti piliečius, gebančius joje produktyviai gyventi, gebančius suprasti gėrį, tiesą ir teisingumą ir tuo remdamiesi vertima gėrį, tiesą ir teisingumą.

Anot G. Petty, mokyklose vykstantiems pokyčiams, reikalinga mokyklos bendruomenės iniciatyva ir entuziazmas, tačiau vien tik to nepakanka – politikams ir švietimo sistemos strategams dera suvokti pokyčių poveikį, jų svarbą stiprinant šalies intelektinį potencialą. Esant tokioms aplinkybėms mokytojų vaidmuo labai svarbus, nes būtent jie geriausiai žino, kuo gyvena klasės ir kokios permainos reikalingos mokykloje.

Tad mokytojams tenka uždavinys diegti veiksmingus mokymo būdus, skatinti ir išmokinti mokinius mokytis.⁴⁷

⁴⁴ Vaitkevičius: 1995, 230.

⁴⁵ L. Duoblienė: Šiuolaikinė ugdymo filosofija: refleksijos ir dialogo link: 2006, 79 – 80.

⁴⁶ H. Fullan: Pokyčių jėgos, 1998, 131.

⁴⁷ G. Petty: Šiuolaikinis mokymas, 2006

Apibendrinant galima pasakyti, kad mokykla ir mokytojas ugdo žmogų, kuri vėliau formuos ir kurs visuomenę. Mokykla būsimos visuomenės atspindys. Ar tai bus stipri, tautiška, išsilavinusių žmonių visuomenė? Priklauso nuo to, kiek dabar skirsime reikiamą dėmesį mokytojui ir mokyklai. Būtina visų pastangomis kelti mokytojo autoritetą ir profesijos statusą.

1.7. Mokytojo misija ir socialinio statuso raiška šiandieninėje visuomenėje

Šiais globalizacijos, integracijos, informacinių technologijų sklaidos, migracijos laikais iškelia vis naujus reikalavimus švietimui. Norėdami išsilaikyti tokioje visuomenėje turime tapti lankstesni, partnerystė turi tapti savaime suprantama. Tai nėra, kažkas „anapus“ veikiantis, kas nesikerta su kasdieniniais darbais, tai reiškiniai veikiantys mūsų gyvenimą, kuris negalėjo nepasikeisti, kai į mūsų namus ir bendruomenę įsiveržė žiniasklaida, internetas, populiarioji kultūra, galimybė bendrauti su kitų šalių kultūrų žmonėmis. Mokytojas turi aktyviai kurti save ir formuoti savo identitetą, turi nuolatos atsiliepti įkintantį pasaulį ir su juo susiderinti⁴⁸. Nuolat augantis informacijos srautas didina atotrūkį nuo mokykloje dėstomos medžiagos ir įvairių informacijos šaltinių skleidžiamos informacijos. Mokiniai šiandien televizorių žiūri keletą kartų ilgiau, nei klauso mokytojo ar skaito.

Rinkos ekonomika turi savas vertybes, į kurias fokusuoja savo dėmesį, draugia išstumdama arba interpretuodama universaliasias vertybes. Todėl daugelis nebeįjuntame poreikio pažinti savo tautą, jos tradicijas, tuo pačiu neįjaučiame pusiausvyros tarp kultūros tradicijų ir naujovių, nepaisydami savo etninės kultūros prarandame tautinį tapatumą. Anot R.Grigo „ta virtualioji tikrovė, yra bebaigianti išstumti socialinių audrų ir šimtmečių išbandymus atlaikiusius etnokultūrinius simbolius, tiesioginius gamtos išgyvenimus“⁴⁹.

Etninė kultūra daro įtaką tautos gyvenimui, jos etnos, išskirtinumo išsaugojimui pasaulyje. Pažinti savo tautos kultūrą, rūpintis jos išsaugojimu ir istoriniu tęstinumu, tik tada suvoksime ir kitų tautų kultūras. Lietuva ir jos tauta per amžius išgyveno: nepriklausomybės įgijimą ir praradimą, tautos „išsibastymą“, „išsivaikščiojimą“ kelius. Tautiškumo praradimas sąlygoje vertybinio vakuomo atsiradimą, kuris sudaro sąlygas mėgdžiojimui, spartina tautos istorinį sunykimą. Nutautėjimo kryptimi žengia ir nemaža dalis mūsų jaunimo kartos, susižavėjusios Vakarų gyvenimo „blizgesiu“ ir ritmu. Dabar būdingas deklaratyvus, bet neįprasmingas, neįdvasintas tautiškumas ir tautos buvimo suvokimas įgauna žmogaus „be tautybės“ bruožus. Praradę savo tautos istorinę kultūrą ir atmintį, atitrūkę nuo

⁴⁸ A.Giddens:2005, 71

⁴⁹ R. Grigas: 2001, 18.

savo šaknų, ir „nutraukę ryšius su juos maitinančia etnopractimi, tampame atviri dvasinių, moralinių vertybių skersvėjui. Žmogus pažinęs savo kultūrą, o tik po to, atsiverdamas kitoms kultūroms, gali tapti universalus“.⁵⁰ Tautos ir savęs suvokimas gražintų Etnosą savyje, gražintų tautai kultūrinės – etnines šaknis, stabilumą, tolerantiškesnį požiūrį į save ir į pasaulį, leistų suvokti, kad kiekvienas esam svarbi visuomenės dalis ir, kad savo elgesiu atsakom už save ir kitus.

Kitas svarbus reiškinys - vertybinių nuostatų praradimas.

Vertybės formuojasi asmeninės patirties keliu. Tai kas padeda patenkinti asmenybės materialinius ar dvasinius poreikius tampa vertybe. Vertybės perimamos tos visuomenės, kurioje jie auga ir formuojasi. Kokias vertybes bus perimtos priklauso ir nuo socialinės grupės (šeima, mokykla, draugai) ir nuo amžiaus (vaikai, jaunuoliai, senyvo amžiaus žmonės) ir nuo kitų vidinių bei išorinių veiksnių. Tai gi asmenybė formuojasi perimdama socialinėje aplinkoje sukauptą patirtį, kurioje jau egzistuoja susiformavusios normos ir vertybių sistemos. Jeigu socialinių grupių ar asmenų, su kuriais bendrauja, vertybės asocialios, tikėtina, kad gali įvykti asmenybės vertybinės sistemos persiorientavimas į asocialias vertybes. Pirmiausia vertybių perdavėja yra šeima. Šeima padeda asmenybei perimti socialinėje aplinkoje vyraujančią vertybių sistemą. Atskirais visuomenės vystimosi periodais vertybės gali kisti. Kadangi vertybės formuojasi perimdamos visuomenėje ar socialinėje aplinkoje sukauptą patirtį, o visuomenei esant nuolatiniam kaitos procesui, naujos kartos gyvens kitomis sąlygomis, tai įtakos ir vertybių kaitą – tai kas buvo esminėmis vertybėmis praras savo vertybiškumą. Kaip teigia V.Pruskus „nauji poslinkiai ar įvykiai įvairiose gyvenimo srityse gali suaktyvinti latentines (paslėptas, nematomas) vertybes, kurios atgis ir taps gan reikšmingomis užgoždomos vertybes, kuriomis vadovavomės“.⁵¹

Aktorius A.Adomaitis nuogaustauja: „Dabar mokytojas nebe autoritetas. Ką padarė sistema su mokytoju? Aš nekalbu jau apie algas. Tai griovimas mokytojo autoriteto. Negriaukime švietimo, negriaukime aukštosios mokyklos“.⁵²

Šiandien mūsų visuomenėje vis komplikuočiau autoriteto sąvoka. Ji kelia įtarimą, joje linkę išvelgti moralinę ar ideologinę prievartą. Autoritetus kartais laikome pavojumi mūsų minties, žodžio laisvei. Autoriteto idėja žmogus įgyja jau kūdikystės ir vaikystės tarpsniuose, suvokdamas savo tėvus, kurie ir yra pirmas bet kurio autoriteto prioritetas. Autoriteto esmė: išmintis ir poveikio galia, kompetentinga moralinė jėga. Autoritetas yra tas,

⁵⁰ R.Grigas: Tautiškumo ir tautinio bendruomeniškumo raida 2002; XXI amžius, Nr.4.

⁵¹ V. Pruskus: Vertybių sociologija. Vertybės rinkoje: sąveika ir pasirinkimas. www.vpu.lt

⁵² <http://www.mokalas.lt>

kuris turi galią mus veikti, suteikti saugumo jausmą, tai žinantys, daugiau suvokiantys, sugebantys elgtis su žmonėmis. Kiekviename kolektyve didesniame ar mažesniame, padėtis priklauso nuo vadovo – ar jis gali būti autoritetas. Klasė irgi mažas kolektyvas, vadinasi jai būtinas vadovas – mokytojas. Tik būdamas autoritetu jis padės tinkamai elgtis, spręsti iškilusias problemas, stebėti pasaulį, mokytis iš jo ir su juo, gyventi ne tik šiandieną, bet ir rytojumi. Priešingu atveju klasės, kaip kolektyvo darbas neįmanomas. Mokiniai formuosis į atskiras grupes, kurios iškels sau įvairius tikslus ir dažniausiai (nebūtinai) mokymo. Mokytojas nebūdamas autoritetu negali įgyvendinti svarbiausių jam, kaip šios profesijos atstovui, visuomenės iškeltų tikslų. Mokytojo kaip autoriteto nebuvimas sąlygojo dabartinę situaciją mokykloje; nepagarba, nenoras atsakyti už savo veiksmus, atžagarumas viskam ir visiems ir daug kitų veiksnių.

Autoriteto neigimo ideologija ateina iš Europos (romantizmo) laikų: viską pradėsime iš naujo, pastatysime naują pasaulį, nugriausime visus stabus. Šią neigimą sustiprino sovietinė ideologija.

Filosofė H. Arendt analizuodama visuomenės gyvenimo įvairias problemas, kalba ir apie svarbų mokytojo vaidmenį ugdant jaunąją kartą. Mokymąsi sieja su mokytojo ir mokinių bendravimu, bendradarbiavimu. Ji teigia, kad nuolatinė plėtėjanti ir gilėjanti autoriteto krizė lydi moderniojo pasaulio raidą. Ši krizė jau apėmė tokia sritį, kaip vaikų auklėjimas, kur autoritetas – tai natūrali būtybė, nulemta tiek natūralių poreikių, vaiko bejėgiškumo, tiek gyvenimo būtinybės. Autoriteto praradimas yra fazė, kuri istorijos eigoje sunaikino visą apimančią religiją ir tradicijas. Prarasti autoritetą, tolygu prarasti pasaulio pagrindus. Iš tiesų pasaulis vis labiau svyruoja ir keičiasi. „Auklėjime atsakomybė už pasaulį įgauna autoriteto formą. Autoritetą atmetė suaugusieji, o tai gali reikšti tik vieną dalyką, kad suaugusieji atsisako imtis atsakomybės už pasaulį, į kurį jie atvedė vaikus“. H. Arendt mano, kad tik mokytojo autoritetas gali sulyginti skirtumą tarp vaiko ir suaugusio, tarp gabaus ir negabaus. „Tikri ir normalūs santykiai tarp vaikų ir suaugusiųjų nulemti fakto, kad įvairūs amžiaus žmonės visada tuo pat metu esti pasaulyje“. ⁵³

Mokytojo autoritetas nebus atkurtas ir aukščiausios ugdymo kokybės negrįš į Lietuvą tol, kol mokytojo profesija netaps prestižine, todėl privalome grąžinti socialinį ir ekonominį mokytojo profesijos prestižą, sudaryti tinkamas jam darbo sąlygas. Mokytojo autoriteto smukimas yra pagrindinė dabartinės mokyklos krizės priežastis. ⁵⁴

⁵³ Arendt: Tarp praeities ir ateities 1995, 105- 110

⁵⁴ <http://www.mokslas.lt>

Sunku atskirti asmenybę nuo profesijos, tose veiklos srityse, kur nuolat sąveikaujama su žmonėmis. Ypač asmenybė ir profesiniai įgūdžiai bei mokėjimai persipina mokykloje. Mokytojo profesiją paprastai renkasi žmonės, kurie mėgsta dalyką ir dalytis žiniomis su vaikais, kuriems malonu matyti, kaip vaikai vis daugiau sužino, taip pat patinka patiems mokytis. Tačiau mokytojo profesija turi ir neigiamų aspektų: realios darbo valandos yra gerokai ilgesnės už pamoką, ne mokytojui intensyviai tenka dirbti ne tik per pamokas, bet ir po pamokų; trūksta laiko refleksijai ir pasidalyti išgyvenimais; per mažai bendraujama su suaugusiais; slegia viešoji nuomonė, kad mokykla atsakinga už viską, kad kiekvienas gali mokytis.

F. Parkay ir W. Hadcaste apibūdindami sudėtingą mokytojo profesiją, nurodo, kad mokytojas turi neadekvačiais būdais pasiekti nepasiekiamus tikslus. Jie išskiria penkias mokytojo realybes, kurios galėtų būti savotiški mokytojo stresoriai. Pirmoji realybė yra ta, kad net geriausiomis sąlygomis yra nenumatomi ir nepastovūs ir visai nepriklausomi nuo mokytojo ketinimų bei elgesio. Su antrąja realybe mokytojas susiduria, kai mėgina įvertinti, ką jo mokiniai išmoko. Trečioji realybė akcentuoja mokytojo profesijos unikalumą: kaip nei vienoje kitoje profesijoje mokytojo darbas vertinamas ne pagal tai ką jis daro, bet pagal tai, kokie jo mokinio laimėjimai. Tuo tarsi pabrėžiama, kad mokytojo sugebėjimas veikti mokinių elgesį ir išmokimą yra ribotas. Ketvirtąją mokymo realybę pabrėžiamas mokymo spontaniškumas ir betarpiškumas. Mokytojo sąveika su mokiniiais yra nuolat kintanti, daugialypė, nereguliari.

Ji turi elgtis lanksčiai, ypač netikėtomis situacijomis. Mokytojas atsakingas už visą klasės aktyvumą. Penktoji mokytojo realybė nusako, kad mokytojas yra toks unikalus, kad neįmanoma jo nei detalčiai aprašyti, nei apibrėžti. Jį galima tik patirti ir išgyventi.⁵⁵

„Man patinka idėja, kad švietimas turi rodyti kelius ir eiti visuomenės priekyje, teigia buvęs Lietuvos švietimo tarybos pirmininkas R. Pakalnis. Svarbu, kad jis neimtų vilktis gyvenimui iš paskos“. ⁵⁶ Tačiau šiandien matome, kad mokytojo profesija neteko patrauklumo darbo biržoje dėl sudėtingų ir mažai apmokamų darbo sąlygų. Ar ne dėl to mokyklose mažėja vyrų mokytojų, praktiškai nebeliko jaunų mokytojų, su tokiu atlyginimu nepriviliosi net daug žadėdamas. Pašlijusi mokinių drausmė yra beatodairiško mokinių teisių akcentavimo pasekmė, vengianti skiepyti pareigų ir atsakomybės, pagarbos žmogui (tame tarpe ir mokytojui). Mokinių nebaudžiamumas, psichologinis smurtas prieš bendraamžius,

⁵⁵ G. Butkienė, A. Kepalaitė: Mokymasis ir asmenybės brendimas 1996, 82

⁵⁶ Strazdas: 2004

kelia grėsmę pačių mokinių ir mokytojų saugumui. Mokinys nėra atsakingas už savo veiksmus mokykloje. Sudėtingos darbo sąlygos, didelės klasės, neleidžia mokytojui diferencijuoti, individualizuoti darbo su mokiniais. Mokyklai būtina šeimos parama. Be glaudaus ryšio su šeima, didesnės atsakomybės už vaiką, auklėjimą jo šeimoje švietimo reforma sustos.

M.Fullan akcentuoja, jog mokytojo darbas šiandien sudėtingesnis negu kada nors anksčiau. Pasaulio rinka sunkina mokytojo padėtį, keldama vis didesnius reikalavimus mokyklai. Visa visuomenė, o ne vienas mokytojas, turi padėti valdyti šiuolaikinius pokyčius. Mokytojai gi yra ugdymo pokyčių ir visuomenės gerinimo procesų tarpininkai. Mokytojai kupini norų gerinti padėtį, todėl visuomenė turi jiems padėti. Visuomenė turi palaikyti mokytoją, įvardinti koks svarbus yra jų darbas, ir duoti jiems įrankius, kuriais mokytojai galėtų produktyviai vykdyti pokyčius.⁵⁷ Šeima, kaip viena svarbiausių visuomenės ląstelių, turi skirti didesnę dėmesį vaikų auklėjimui šeimoje, nes mokykla ir mokytojas, kaip teigia S.Šalkauskis, yra tik auklėjimo šeimoje tęsėjai.

„Nors socialinių sąlygų, įstatymų, žmonių nuomonių ir jausmų revoliucija toli gražu nepasibaigė, tačiau jau dabar jos padariniai nesulyginami su tuo, kas anksčiau yra buvę pasaulyje. Aš žengiu atgal, nuo amžiaus prie amžiaus, iki pat giliausios senovės, bet su niekuo negaliu palyginti to, kas vyksta mano akyse; nuo to laiko, kai praeitis nebeapšviečia ateities, žmogaus protas klaidžioja tamsoje. – Tocqueville“.⁵⁸

⁵⁷ Fullan: 1998,19

⁵⁸ H. Arend: tarp praeities ir ateities 1995, 308

2. VILNIAUS MIESTO MOKYTOJŲ BEI ATSKIRŲ VISUOMENĖS GRUPIŲ POŽIŪRIO Į MOKYTOJO PROFESIJOS SOCIALINĮ STATUSĄ KIEKYBINIS IR KOKYBINIS TYRIMAS

2.1. Vilniaus miesto mokytojų požiūris į mokytojo profesijos socialinį statusą

2.1.1. Demografinis blokas

Empirinis tyrimas buvo atliekamas Vilniaus miesto savivaldybės ir apskrities bendro lavinimo mokyklose. Tyrime dalyvavo 160 mokytojų. Anketavome respondentų darbo vietose (mokyklose). Respondentams buvo pateikta anketa, kurią sudaro 40 klausimų (2 priedas). Į pateiktą anketa visi respondentai atsakinėjo geranoriškai. Visos anketos sugrįžo. Tyrimo duomenų statistinė analizė remiasi daugiausia aprašomąja statistika. Duomenys lentelėse ir diagramose pateikti procentais.

Šios apklausos analizė mums padės suvokti temos aktualumą Vilniaus mieste.

Dalyvavusių tyrime moterų ir vyrų skaičius atsitiktinis, bet kaip matome 5 lentelėje žymiai daugiau moteriškos lyties atstovų - 89,4% moterų ir 10,6 % vyrų.

Tiriamieji			Amžius (metais)					Gyvenamoji vieta	
Iš viso (N)	Moterys	Vyrai	iki 25	26-35	36-45	46-60	>60	Miestas	Rajonas
160	143	17	7	53	42	51	7	133	27
	89,4%	10,6%	4,4%	33,1%	26,3%	31,9%	4,4%	83,1%	16,9%

lentelė 5 „Lytis, amžius ir gyvenamoji vieta“

Dėsninga, kad pedagoginę visuomenę, ypač bendro lavinimo mokyklose, didžiąją daugumą mokytojų sudaro moterys. Pedagogų vyrų dirbančių švietimo sistemoje nuo 2000 m. iki 2007m. mažėja. 2000m. dirbo 34,1 % mokytojų vyrų, o 2007 m.- 26,1 %.⁵⁹ Dauguma vyrų dirba universitetuose. „Daug daugiau pasišvenčia darbui moterys, o vyrai, jeigu tik atsiranda pelningesnė, karjerą žadanti vieta – lengvai meta mokytojo darbą“.⁶⁰

Pagal respondentų amžių gauti tokie rezultatai (5 lentelė): didžiausią respondentų skaičių sudaro dvi grupės nuo 26 – 35m. amžiaus asmenys - 33,1 % ir 46-60 m. amžiaus asmenys sudarė 31,4 %. Nuo 36 iki 45m. mokytojai sudaro 26,3 %, o iki 25m. kaip ir

⁵⁹ www.sms.lt/ - Lietuvos švietimas: 2007.

⁶⁰ Gaudytė: 1939,1.

daugiau nei 60m. – tik po 4,4 %.

Pedagogų pasiskirstymas pagal amžių ir lytį rodo kiekybinę šios bendruomenės sudėtį, kuri netiesiogiai atskleidžia mokytojo profesijos statusą, prestižą, atsinaujinimo lygį. V.Grincevičienės atlikti tyrimai patvirtina šį teiginį, „nustatytas tiesioginis ryšys tarp požiūrio į pedagogo profesijos keitimą ir respondento lyties: mokytojai vyrai tiriamuoju laikotarpiu buvo linkę mokyklos duris užverti daug greičiau, negu mokytojos moterys. Kaip pagrindinę priežastį jie nurodė mažus pedagogų atlyginimus ir laiškuose rašė apie tai, kad negali išlaikyti šeimos“.⁶¹ Daugiau apmokamose biudžetinėse įstaigose dirba daugiau vyrų – vyrų dėstytojų yra žymiai daugiau, negu dirbančių pradinių klasių mokytojais.

Respondentų pasiskirstymas pagal išsilavinimą (6 lentelė) rodo, kad didžioji dauguma respondentų turi aukštąją (universitetinį) išsilavinimą – 94,4 %, iš jų 21 turintis magistro laipsnį. Aukštesnįjį (aukštąjį neuniversitetinį) - 1,9 %, dar mokosi 3,8%.

Išsilavinimas			
Vidurinis	Aukštesnysis (aukštasis neuniversitetinis)	Nebaigtas aukštasis	Aukštasis (universitetinis)*
0	3	6	151
0%	1,9%	3,8%	94,4%

* iš jų 21 turintis magistro laipsnį

lentelė 6 „Išsilavinimas“

Mokytojų kvalifikacija - vienas svarbiausių ugdymo kokybės veiksnių. Valstybės švietimo strategijos 2003 – 2012 rašoma:

Nuolat vertinamas mokytojų rengimo ir kvalifikacijos tobulinimo sistemų veiksmingumas.

Sukuriama integrali mokytojų rengimo bei kvalifikacijos tobulinimo sistema, orientuota į kintantį mokytojo vaidmenį žinių visuomenėje ir šiuolaikiniam mokytojui būtinas naujas kompetencijas bei vertybines nuostatas.

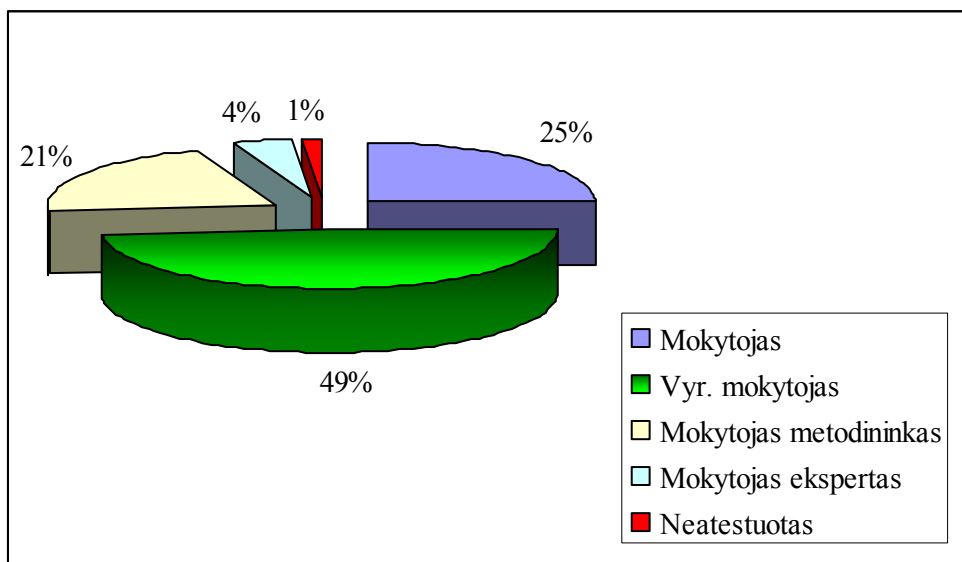
Mokytojas privalo - tobulinti savo kvalifikaciją.

Per pastaruosius metus mokytojų turinčių, pedagogo ir dalyko mokytojo kvalifikaciją, skaičius išaugo 7,3% ir 2006m. sudarė 92 % iš jų: pradinio ugdymo mokytoja, turintys atitinkamą ugdymo srities kvalifikaciją 96 %, 5 – 12 klasių ir 1 – 4 gimnazijos klasių mokytojai, turintys dėstomo dalyko kvalifikaciją, sudarė 91,3 % . Kvalifikacinės kategorijos

⁶¹ Grincevičienė: 1997, 30.

mokytojų šalyje 2004 - 2005 metų laikotarpyje sudarė: mokytojas - 7,5 %, vyresnysis mokytojas - 57 %, metodininkas - 20,7 %, ekspertas - 1,4 %.⁶²

Pagal tyrimo duomenis apie respondentų kvalifikacinę kategoriją (2 paveikslas) sužinojome, kad Vilniaus miesto mokyklose daugiausia dirba vyr. mokytojo kvalifikacinę kategoriją turintys mokytojai - 49 %, mokytojų - 25 %, mokytojų - metodininkų - 21 %, mokytojų ekspertų - 4 %, neatestuotų - 1%.

paveikslas 2 „Kvalifikacinė kategorija“

Diagramoje pateikti duomenys rodo, kad mokytojai kelia savo kvalifikaciją ir supranta jos svarbą ne tik sau, bet ir mokiniui, ir visuomenei. Į anketoje pateiktą klausimą – kas turi įtakos mokytojo prestižui visuomenėje, - tarp įvairių atsakymo variantų atsakė, kad mokytojo kvalifikacija - ypač svarbi - 29,4 %, svarbi - 48,8 %. (3 priedas).

Į klausimą, kaip vertinate mokytojų atestavimo sistemą (4 priedas) - teigiamai vertina tik 9,4 % respondentų. Net 35,6 % mokytojų teigė, kad tai biurokratinė sistema, reikalaujanti daugiau popierizmo, daugiau kelianti baimę, o ne siekimą tobulėti. 28,1% respondentų mano, kad mokytojas išspraudžiamas į veiklos rodiklių rėmus, lyg visas kitas mokytojo darbas neturėtų reikšmės. 20 % atsakė, kad suteikta kvalifikacinė kategorija turi įtakos darbo užmokesčio padidinimui ir 6,9 % - atestacijos sistema nereikalinga, ji neskatina tobulėti.

Respondentų darbo stažas pateiktas 7 lentelėje. Matome, kad 15 – 25 metų darbo stažą turi 26,3 % mokytojų; 5 – 10 m. darbo stažą - 20 %; 10 – 15 m. - 17,5 %; 25 -35 m. -

⁶² Švietimo strategija. 2007, 63 -64.

16,3%; 1 – 5m. - 15 %; daugiau negu ir 35m. darbo stažą - 5 % respondentų. Galima teigti, kad didžiosios dalis mokytojų (65,1 %) dirbančių Vilniaus miesto mokyklose darbo stažas yra nuo 15 iki (ir virš) 35 metų.

N	Pedagoginio darbo stažas (metais)					
	1-5	5-10	10-15	15-25	25-35	>35
160	24	32	28	42	26	8
	15,0	20,0	17,5	26,3	16,3	5,0

lentelė 7 „Pedagoginis darbo stažas“

2.1.2. Vilniaus miesto mokytojų požiūrio į savo profesinį – socialinį statusą analizė.

Respondentai į klausimą, kodėl pasirinko mokytojo profesiją (8 lentelė) atsakė taip, ne 48,1 % respondentų mokytojo profesiją rinkosi jausdami, kad turi pašaukimą. 20 % respondentų patraukė mokytojo asmeninis pavyzdys, autoritetas. Nežinojo kuo nori būti - 10,6 % respondentų, 8,8 % - pasirinkti mokytojo profesiją paskatino draugai arba tėvai. Vienas iš tėvų buvo mokytojas - 6,9 % respondentų. 3,1 % respondentų nurodė, kad buvo galima lengviau įstoti į aukštąją mokyklą, kiti, viliojo mokyto profesijos prestižas - 2,5 %. Taigi didžioji dalis mokytojų dirba iš pašaukimo, o tai vienas iš svarbiausių asmenybės bruožų renkantis mokytojo profesiją. Kita didelė dalis pasirinkti mokytojo profesiją, paskatino asmeninis mokytojo, jį mokiusio, pavyzdys, o tai leidžia teigti, kad yra mokytojų dirbančių įdomiai, uždegančių asmeniniu savo pavyzdžiu kitus.

Jaučiu, kad turiu pašaukimą	48,1
Paskatino draugai, tėvai	8,8
Vienas iš tėvų buvo mokytojas	6,9
Patraukė mokytojo asmeninis pavyzdys, autoritetas	20,0
Viliojo mokytojo profesijos prestižas	2,5
Buvo galima lengviau įstoti į aukštąją mokyklą	3,1
Nežinojau kuo noriu būti	10,6

lentelė 8 „Kodėl pasirinkote mokytojo profesiją?“

Tarpukario Lietuvoje visi žymiausi pedagogai ir pedagogikos klasikai akcentavo mokytojo profesinį pašaukimą, kaip būtiną sąlygą dirbant mokytoju. „Mokytojas – menininkas yra didžiulis turtas tiek kiekvienam pedagogų kolektyvui, mokiniams, tiek visai visuomenei“.⁶³

⁶³ Grincevičienė:1997, 29.

Gauti tyrimo duomenys parodo, kad didelė dalis mokytojų dirba iš pašaukimo.

Pasiteiravome respondentų, ar jie patenkinti pasirinkta mokytojo profesija (9 lentelė).

	N	Proc.
Taip	98	61,3
Ne	4	2,5
Manau, kad turiu pedagoginį pašaukimą	35	21,9
Apsipratau ir dirbu, bet nesijaučiu laimingas	23	14,4

lentelė 9 „Ar esate patenkinti pasirinkta mokytojo profesija“

Didžioji dalis respondentų - 61,3 % - yra patenkinti pasirinkta mokytojo profesija ir mano, kad turi pašaukimą - 21,9 % mokytojų. Tai labai džiugu, nes mokytojai patenkinti pasirinkta profesija ir jaučiasi pašaukti tam darbui, o tai didelė laimė mokiniams, mokyklai, visuomenei.

Kita dalis respondentų atsakė, kad apsiprato ir dirba, bet nesijaučia laimingas - 14,4 %, o nepatenkinti - 2,5 % mokytojų. Tokių mokytojų nėra daug, bet jie neužmegs santykių su mokiniais, nemotyvuos jų darbui. Manau, kad visose profesijose yra žmonių, kuriems darbas tik pareiga, jie nesijaučia laimingi, nepasiekia aukštų darbo rezultatų, o mokytojui tai ypač svarbu, nes mokytojo darbas specifinis.

Kad dauguma pedagogų yra patenkinti savo pasirinkta mokytojo profesija, patvirtina ir respondentų atsakymai į klausimą, kokie motyvai lemia pasirinkimą dirbti mokykloje (10 lentelė).

Tyrimo rezultatai parodė, kad daugumai mokytojų pagrindinis motyvas dirbti mokykloje - jiems patinka dirbti su vaikais net - 70,6 % . Tai ypač svarbu mokytojo darbe - tai ir meilė, ir rūpestis, ir kantrybė, ir atsidavimas. 7,5 % respondentų teigia, kad dirba mokytojos darbą, nes turi būtiną kvalifikaciją. 6,3 % mokytojų savo profesiją sieja su kūryba, nes jiems mokytojo profesija yra kūrybinis savęs įprasminimas. Savęs kaip asmenybės aktualizavimas yra 5 % mokytojų, o 4,4 % respondentų mokytojo profesija, tai svarbiausias dalykas mano gyvenime. 2,5 % respondentų atsakė, dirbu tik todėl, kad turiu didelį darbo stažą šioje mokykloje, 1,9 % nesurado jam tinkamo motyvo dirbti mokykloje (kita) ir įtampa, 1,3 % mokytojų svarbus uždarbis ir stresas pagrindinis motyvas dirbti mokytoju mokykloje nurodė - 0,6 % respondentų.

Patinka dirbti su vaikais	70,6
Dirbu tik todėl, kad turiu didelį darbo stažą šioje mokykloje	2,5
Turiu būtiną kvalifikaciją	7,5
Tai svarbiausias dalykas mano gyvenime	4,4
Kūrybinis savęs įprasminimas	6,3
Uždarbis	1,3
Savęs kaip asmenybės aktualizavimas	5,0
Įtampa ir stresas	0,6
Kita	1,9

lentelė 10 „Motyvacija dirbti mokykloje“

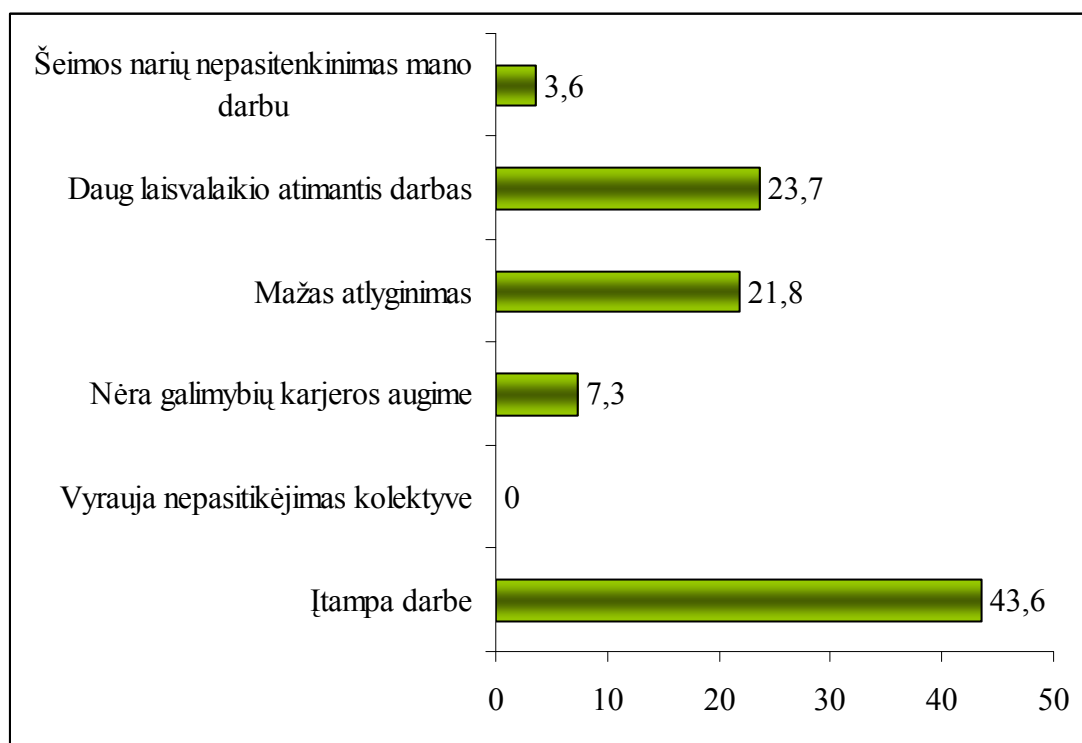
Respondentų atsakymai į anketoje pateiktą klausimą, jei turėtumėte galimybę keisti profesiją, ar pasirinktumėte mokytojo profesiją (11 lentelė). Tyrimo rezultatai parodė, kad net 65,5 % mokytojų rinktųsi mokytojo profesiją ir antrą kartą, o 34,4 % respondentų, nepasirinktų mokytojo profesijos, tai sudaro apie trečdalį visų apklaustųjų mokytojų.

Taip	105	65,5
Ne	55	34,4

lentelė 11 „Jei turėtumėte galimybę keisti profesiją ar pasirinktumėte mokytojo profesiją?“

Siekdami išsiaiškinti priežastis, kodėl respondentai atsakė „ne“ į klausimą, jeigu turėtumėte galimybę keisti profesiją, ar pasirinktumėte mokytojo profesiją. Paprašėme atsakyti į klausimą - priežastys, skatinančios keisti profesiją (paveikslas 3).

Didžioji dalis respondentų antrą kartą nesirinktų mokytojos profesijos, nes darbe patiria didelę įtampą, šią priežastį nurodė net 43,6 % mokytojų, t. y. galima teigti, kad tai sudaro pusę mokytojų, kurie nesirinktų antrą kartą mokytojos profesijos. 23,7 % mokytojų antrą kartą nesirinktų mokytojos profesijos, tai daug laisvalaikio atimantis darbas, o 21,8 % respondentai įvardijo, mažą atlyginimą už darbą. 7,3 % mokytojų nemato galimybių dirbant mokytojo darbą - karjeros augime. Šeimos nariai nepatenkinti mano darbu pažymėjo - 3,6 % mokytojų. Neradęs sau tinkamo atsakymo vienas respondentas parašė: „*Noras ir poreikis išbandyti save kitus*“.

paveikslas 3 „Priežastys, skatinančios keisti profesiją“

Remiantis tyrimų duomenimis galime teigti, kad mokytojai mano, jog turi pašaukimą dirbti pedagoginį darbą, jiems patinka dirbti su vaikais, šis dardas tai, kūrybinis savęs įprasminimas, tai svarbiausias dalykas mano gyvenime. Didžioji dauguma respondentų nekeistų pedagogo profesijos, jeigu turėtų galimybę. O tie respondentai, kurie keistų mokytojo profesiją į kitą įvardija šias priežastis: įtampa darbe, daug laisvalaikio atimantis darbas, mažas atlyginimas.

Manau, kad daugiausia mokyklose dirba savo darbą mylintys, kūrybingi, save įprasminę mokytojai. Žmogus, kuris jaučia pasitenkinimą darbu, kuria aplink save teigiamą aplinką, o ypač tai svarbu mokytojui, kuris kiekvieną dieną moko, ugdo ir skiepija jauniems žmonėms gyvenimo vertybes. Visų profesijų atstovai, tame tarpe ir mokytojai, nori, kad jų darbas būtų teisingai įvertintas. Mokytojų atsakymai į netiesioginius klausimus liudija, kad pedagogo darbas finansiškai neįvertintas (lentelė 12).

Nusipirkti naują knygą, didžioji dalis mokytojų gali tik kartą per pusmetį - 47,5 %, o 2,5 %, visai negali nusipirkti knygų už gaunamą atlyginimą.

Lankyti teatrus, parodas, koncertus - 49,4 % pedagogų gali sau leisti kartą per pusmetį, niekada negali - 1,9 % apklaustųjų mokytojų.

	1-2 kartus per metus	Kartą per pusmetį	Kartą per metus	Kartą per 3-5 metus	Niekada
Nusipirkti knygų	31,3	47,5	17,5	1,3	2,5
Lankyti teatrus, parodas, koncertus	32,5	49,4	15,6	0,6	1,9
Užsisakyti spaudos	16,9	5,6	27,5	5,6	44,4
Vykti į sanatoriją (savo lėšomis)	1,3	4,4	16,3	17,5	60,6
Vykti į pažintines, poilsines keliones po Lietuvą	2,5	21,9	49,4	10,0	16,3
Vykti į pažintines, poilsines keliones į užsienį	2,5	2,5	31,9	33,8	29,4
Nusipirkti sau naują norimą rūbą, avalynę	19,4	58,1	14,4	4,4	3,8
Kelti kvalifikaciją (savo lėšomis)	4,4	19,4	28,8	20,6	26,9
Toliau tęsti studijas magistrantūroje, doktorantūroje	4,4	0	3,8	16,3	75,6

lentelė 12 „Kaip dažnai iš gaunamo atlyginimo Jūs galite sau leisti“

Į klausimus susijusius su laisvalaikio ir atostogų praleidimu: vykti į sanatoriją (savo lėšomis) - niekada, atsakė didžiausia respondentų dalis - 60,6 %; vykti į pažintines keliones po Lietuvą didžiausia dalis respondentų kartą per metus – 49,4 %, o 33,8 % mokytojų už savo atlyginimą galėtų vykti į pažintines, poilsines keliones po užsienį, kartą per 3 - 5 metus.

Kelti kvalifikaciją (savo lėšomis) - 28,8 % mokytojų, o niekada negalėtų kelti kvalifikacijos mokėdamas už užsiėmimus savo lėšomis - 26,9 % pedagogų. Toliau tęsti studijas magistrantūroje, doktorantūroje niekada negalėtų net 75,6 % respondentų. O juk tik gerai pailsėjęs, t.y. aplankęs parodas, teatrus, koncertus, pabuvojęs pažintinėse kelionėse, mokytojas bus kūrybingas, praturtėjęs naujomis žiniomis bei įgūdžiais, labiau pasitikintis savimi. Tik toks jis bus įdomus ir reikalingas mokiniams, o vadinasi kils mokytojo autoritetas.

Respondento mintys iš atsakymų:

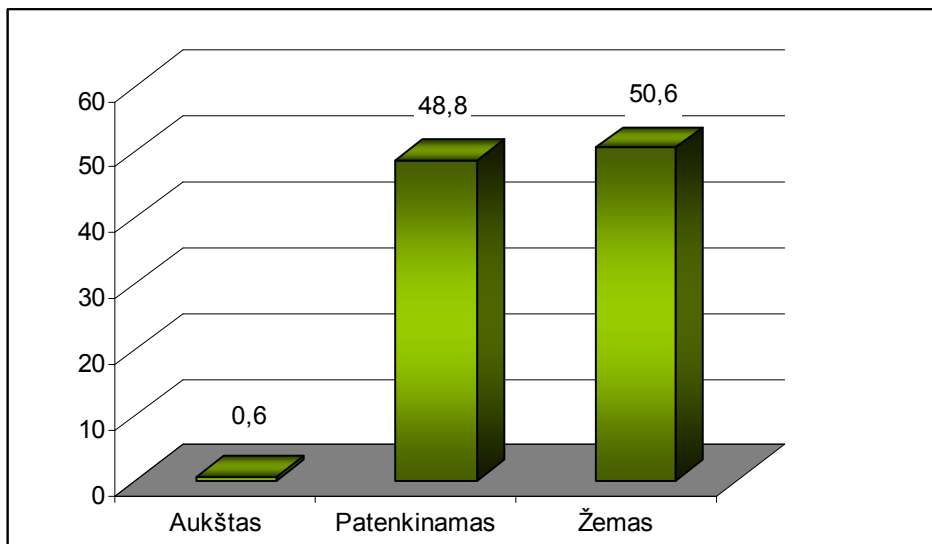
Gaila, kad svarbūs švietimo reformos klausimai, sprendimo problemos, šiuolaikinės kintančios visuomenės vertybės neįtikinamai, pavėluotai įtakoja pedagogo veiklą ir gyvenimą. Pedagogai neturi moralinio ir materialinio paskatinimo mūsų visuomenėje.

Apibendrinant tyrimo rezultatus galima daryti dalines išvadas:

- Beveik pusė (48,1 %) Vilniaus miesto ir apskrities respondentų mokytojo profesiją pasirinko iš pašaukimo.
- Motyvacija, dirbti mokykloje respondentai įvardino, kad jiems patinka dirbti su vaikais (70,6 %).
- Didžioji dauguma (61,3 %) yra patenkinti pasirinkta mokytojo profesija, pasirinktų šią profesiją ir antrą kartą 65,5 % respondentų, jeigu galėtų rinktis dar kartą profesiją, šios profesijos nesirinktų 34,4 % pedagogų. Priežastys, skatinančios keisti profesiją yra šios: įtampa darbe, daug laisvalaikio atimantis darbas, mažas materialinis atlygis.

2.1.3. Mokytojų nuomonė apie mokytojo bei mokyklos socialinio statuso vertinimą visuomenėje

Socialinis statusas, tai integracinis rodiklis, nusakantis socialinės grupės ir jos atstovų padėtį visuomenėje, socialinių santykių sistemoje; socialinis pagrindas, teisės ir pareigos, prestižas.⁶⁴ Profesijos prestižas yra svarbus veiksnys socialinėje stratifikacijoje. Tyrimo metu paklausėme respondentų apie mokytojo profesijos prestižą visuomenėje (4 paveikslas). Pusė respondentų, t. y. 50,6 % teigia, kad mokytojų profesijos prestižas visuomenėje yra žemas.

paveikslas 4 „Apklaustųjų nuomonė apie mokytojo prestižą visuomenėje“

Tik keliais procentais mažiau respondentų mano, kad mokytojų profesijos prestižas

⁶⁴ Leonavičius, J. Sociologijos žodynas. Vilnius 1993, 230.

visuomenėje yra patenkinamas ir tik 0,6 % mano, kad šios profesijos prestižas visuomenėje - aukštas. Taigi Vilniaus miesto mokyklų mokytojai mano, kad mokytojo prestižas yra žemas.

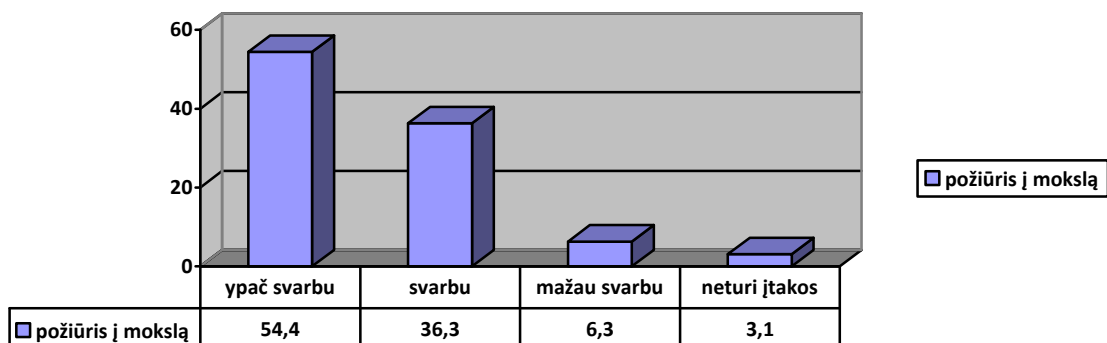
Mokytoja rašo: *Mokytojas nevertinamas, negerbiamas, tėvai neatsakingai auklėja vaikus ir kaltina mokytojus, kas šie neauklėja. Pati švietimo sistema yra nesuderinta. Per daug pareigų tenka mokytojui, o teisių mažai.*

Respondentų paklausėme (lentelė 13), kaip pasikeitė visuomenės požiūris į mokytojo profesiją lyginant su sovietiniais laikais. Išrinkau ir analizuoju tik tų respondentų atsakymus, kurių darbo stažas yra nuo 25 ir daugiau metų. Tai sudarė 25-35 metus pedagoginį darbo stažą turintys mokytojai – 26 respondentai ir daugiau, nei 35 metus dirbantys – 8 respondentai, t. y. penktadalis apklausoje dalyvavusių mokytojų.

Sovietinės okupacijos metais mokytojas buvo vertinamas labiau nei dabar	75,0
Keičiantis visuomenei, mokytojo prestižas beveik nepakito	19,4
Šiandien mokytojo profesijos prestižas, palyginus su sovietinės okupacijos metais, padidėjęs	5,6

lentelė 13 „Kaip šiandien pasikeitė visuomenės požiūris į mokytojo profesiją lyginant su sovietiniais metais?“

Didžioji dauguma (75 %) respondentų mano, kad sovietinės okupacijos metais mokytojas buvo vertinamas labiau nei dabar. 19,4 % pedagogų mano, keičiantis visuomenei, mokytojo prestižas beveik nepakito ir 5,6 % respondentų mano, kad šiandien mokytojo profesijos prestižas, palyginus su sovietinės okupacijos metais, padidėjęs (5 paveikslas).

paveikslas 5 „Ar turi įtakos mokytojo prestižui visuomenėje požiūris į mokslą?“

Matome, respondentai mano, kad visuomenės požiūris į mokslą yra labai svarbus 54,4 %, svarbus - 36,3 % ir visai maža dalis mokytojų teigia, visuomenės nuomonė į mokslą mažiau svarbi – 6,3 %, neturi įtakos tik 3,1 %.

Mokytoja rašo: *kol mokslas netaps pačia didžiausia vertybe visuomenėje, mokytojo vaidmuo nebus svarbus, profesija netaps prestižine.* Kitas teigia, kad „mokslas neužtikrina gero gyvenimo lygio“.

Ar turi įtakos mokytojo prestižui visuomenėje mokytojo asmenybė (14 lentelė), respondentai atsakė taip: ypač svarbu yra 49,4 %, o tai sudaro pusę apklausoje dalyvavusių pedagogų. Svarbu atsakė 37,5 % respondentų ir tik 9,4 % atsakė, kad mažiau svarbi mokytojos asmenybė mokytojo profesijos prestižui visuomenėje formuoti.

Taigi didžioji dalis tyrime dalyvavusių respondentų mano, kad mokytojo asmenybė turi didelę įtaką mokytojo prestižui visuomenėje formuoti.

Mokytojo asmenybė	3,8
Ypač svarbu	49,4
Svarbu	37,5
Mažiau svarbu	9,4
Neturi įtakos	3,8

lentelė 14 „Ar turi įtakos mokytojo prestižui visuomenėje mokytojo asmenybė?“

Į klausimą, ar turi įtakos mokytojo prestižui visuomenėje mokyklos darbo sąlygos (15 lentelė), dauguma respondentų atsakė, kad tai svarbu 50,6 %, ypač svarbu – 27,5 %, mažiau svarbu 16,9 %, o 5 % nuomone mokyklos darbo sąlygos neturi įtakos.

Respondentai mano, kad ir mokyklos finansavimas yra svarbus (49,4 %), ypač svarbus (38,1 %) mokytojo prestižui visuomenėje formuoti. Tik 9,4 % pedagogų mano, kad yra mažiau svarbus, o 3,1 % - mokyklos finansavimas neturi įtakos mokytojo prestižui visuomenėje.

	Ypač svarbu	Svarbu	Mažiau svarbu	Neturi įtakos
Mokyklos darbo sąlygos	27,5	50,6	16,9	5,0
Mokyklos finansavimas	38,1	49,4	9,4	3,1

lentelė 15 „Ar turi įtakos mokytojo prestižui visuomenėje mokyklos darbo sąlygos, mokyklos finansavimas?“

Respondentas rašo: „ Mokykla turi domėtis ne tik ta visuomenės dalis, kuri augina mokyklinio amžiaus vaikus“.

Paklausus respondentų, ar turi įtakos mokytojo prestižui visuomenėje pedagogo darbo užmokestis (16 lentelė). Atsakymai verčia susimąstyti, užmokestis svarbus mokytojo prestižo visuomenėje formavimui mano net 58,8 % respondentų, užmokestis ypač svarbus mano – 37,5 % mokytojų ir tik maža respondentų dalis galvoja, kad tai mažiau svarbu - 1,3 % arba neturi įtakos – 2,5 % pedagogų.

	Ypač svarbu	Svarbu	Mažiau svarbu	Neturi įtakos
Darbo užmokestis	37,5	58,8	1,3	2,5

lentelė 16 „Ar turi įtakos mokytojo prestižui visuomenėje pedagogo darbo užmokestis?“

Nurodykite veiksnius, kurie galėtų turėti įtakos mokytojo profesijos statuso kaitai:

Dalis mokytojų rašo, kad jaučiasi nesaugūs mokykloje:

Didinti tėvų atsakomybę už vaikų elgesį, mokymąsi. Sukurti teisinius dokumentus, kurie gintų auklėtojus, mokytoju, sudaryti mokytojui sąlygas dirbti saugioje aplinkoje. Jais vadovautis.

Mokinių pareigų ne tik jų teisių įteisinimas mokykloje. Griežtesnės taisyklės pačioje mokykloje, kurios padėtų sudrausminti blogai besimokančius ar trukdančius kitiems.

Kurti profesines sąjungas, kurios gintų mokytojų interesus.

Ar gali įtampą darbe jaučiantis mokytojas sukurti jaukią, darbinę atmosferą klasėje? Jeigu mokytojas mokykloje nesijaučia saugus ar gali jaustis saugus mokykloje mokiny?

Respondentai mano, kad atlygis už darbą pakeistų mokytojo profesijos statusą visuomenėje. Jie rašo:

Valstybės parama mokytojui, darbo užmokestis turėtų atitikti atliktą darbą, atlygio lyginant su kitų profesijų suvienodinimas.

Vertybių pasikeitimas visuomenėje. Visuomenės palaikymas ir supratimas, jos požiūrio į mokytoją, mokyklą bei mokslą keitimas.

Mokytojo ir jaunų mokytojų atlyginimai turėtų būti didesni, tada į pedagoginį universitetą stotų geriausi.

Tyrime dalyvavusiems mokytojams pedagoginį darbą sieja su meile vaikui, kūrybiškumu ir tik nedidelė dalis respondentų paminėjo atlygį už darbą kaip vieną iš motyvacijos elementų mokytojo darbe. Mokytojų mintys ir jų kiekis atskleidžia, kad užmokestis yra labai svarbus keičiant mokytojo statusą visuomenėje.

Kita problema, kurią nurodė respondentai, **siekiant pakeisti mokytojo statusą visuomenėje, yra didelis darbo krūvis.** Mokytojai rašo:

Mokytojui „užkrauta“ per didelės atsakomybės už mokymąsi, elgesį. Didesnė atsakomybė

turi būti tėvų.

Apibrėžta mokytojo darbo diena, kad nesijaustum amžinai kaltas dėl nespėjamų atlikti darbų, kad galėtum geriau pasiruošti pamokoms, turi būti apibrėžtas auklėtojų darbas, reikėtų padėjų dirbant su specialiujų poreikių vaikais.

Normalus atlygis už vieną etatą, o ne už pusantro ar du!

Kaip gali jaustis žmogus, kuriam „užkrauta“ per didelė atsakomybė, jaučiasi kaltas dėl nuolatos nespėtų atlikti darbų. Manau, kad pamažinti darbo krūvį mokytojams būtina. Pasekmė kokybiškesnės ir įdomesnės pamokos, mokytojas atsisuktų į mokinį, o ne į popierių šūsnis, kuriuos turi užpildyti.

Respondentai mano, kad valstybė turi atsisukti į mokytoją:

Permainos valstybės strateginis valdymas. Švietimo prioritetų kaita. Valstybės ekonominė politika.

Keisti vyriausybės požiūrį į mokytojo profesiją. Išprusimo lygis valstybėje turi būti labai svarbus.

Keisti vyriausybės požiūrį į žmogų, tuo pačiu mokytoją. Visos visuomenės požiūris į žmonių tarpusavio santykius, vaikų auklėjimo problemos.

Daug metų niekas nesikeičia, manau, niekas ir nepasikeis. Kai valdžia atsisuks į mokytoją, grąžins daugiau teisių mokytojams, o ne vaikams, gal kas ir pasikeis.

Visuomenės požiūrio keitimasis, pakeistų mokytojo statusą toje visuomenėje:

Vertybių kaita visuomenėje. Mokykla turi domėtis ne tik ta visuomenės dalis, kuri augina mokyklinio amžiaus vaikus. Didesnė šeimos, tėvų atsakomybė auklėjant vaikus. Mokytojas gali būti tik pagalbininkas, auklėjimo šeimoje tęsėjas.

Mokytojai turi būti geriau paruošti pedagoginiam darbui, nes visuomenė kinta, vaikai keičiasi ir mokytojas kartais tampa bejėgis susidariusiose situacijose.

Gausa respondentų minčių rodo, kad mokytojo statusas dabartinėje visuomenėje iš tiesų yra žemas.

Respondentai mano, kad norint keisti mokytojo statusą visuomenėje mokytojas ir pats turi keistis:

Savo paties požiūrio pakeitimas!

Glaudus mokytojų bendravimas su visuomene, labai sąžiningas darbas bei aukštas žinių lygis.

Vertybių perkainavimas. Santykius tarp mokinių ir mokytojų, mokytojo ir mokytojo grįsti bendradarbiavimo principais.

Mokytojai nurodo tokius veiksnius, kurie įtakotų mokytojo statuso kilimą:

- Valstybės institucijų didesnė parama mokytojui ir mokyklai;
- Didesnis darbo užmokestis;
- Mažesnis darbo krūvis;
- Mokyklų materialinės bazės gerinimas;
- Vertybinių nuostatų sugražinimas į šeimą ir visuomenę;
- Tėvų ir mokinių požiūris į mokslą, mokyklą ir mokytoją;
- Mokytojų ir mokinių teisių adekvatus atitikimas, įstatymai ginantys mokytoją;
- Mokytojo tobulėjimas;
- Mokyklos įvaizdis.

Apibendrinant tyrimo rezultatus, galima daryti dalines išvadas:

1. Dauguma mokytojų mano, kad mokytojo prestižas dabartinėje visuomenėje yra žemas (50,6 %) , nemaža dalis, kad patenkinamas (48,8 %)
2. Respondentai mano, kad visuomenė mokyklą nesidomi. Mokslas vertinamas tik atskiruose visuomenės sluoksniuose.
3. Mokytojai pasigenda valstybės paramos, tėvų ir visuomenės teigiamo požiūrio į mokytoją.

2.2. Atskirų visuomenės grupių nuomonė apie mokytojo profesijos socialinį statusą

Bandysime išsiaiškinti, koks Vilniaus miesto atskirų visuomenės grupių požiūris į mokytojo profesijos socialinį statusą.

Tiriamieji			Amžius (metais)					Gyvenamoji vieta	
Iš viso (N)	Moterys	Vyrai	iki 25	26-35	36-45	46-60	>60	Miestas	Rajonas
43	29	14	2	8	19	12	2	34	9
	67,4%	32,6%	4,7%	18,6%	44,2%	27,9%	4,7%	79,1%	20,9%

lentelė 17 „Tiriamųjų pasiskirstymas pagal lytį, amžių ir gyvenamąją vietą“

Kokybinio interviu metu buvo apklausti 43 respondentai: 29 moterys, 14 vyrų. 29 respondentai su aukštuoju išsilavinimu, 6 iš jų turintys magistro laipsnį, 7 - aukštesnįjį išsilavinimą, 5 - nebaigtą aukštąjį išsilavinimą, 2 turi vidurinį išsilavinimą.

Išsilavinimas			
Vidurinis	Aukštesnysis (aukštasis neuniversitetinis)	Nebaigtas aukštasis	Aukštasis (universitetinis)*
2	7	5	29
4,7%	16,3%	11,6	67,4

* iš jų 6 turintys magistro laipsnį

lentelė 18 „Tiriamųjų pasiskirstymas pagal išsilavinimą ir įgytą mokslo laipsnį“

Respondentų pasiskirstymas pagal darbo vietą 4 verslininkai, 18 privačios įmonės darbuotojų, 17 valstybinės biudžetinės įstaigos darbuotojai, 2 namų šeimininkės, 2 laisvieji menininkai.

Darbo vieta				
Verslininkas/ė	Privačios įmonės darbuotojas/a	Valstybinės, biudžetinės įstaigos darbuotojas/a (valstybės finansuojamoje)	Bedarbis/ė	Namų šeimininkė
4	18	19	0	2
9,3	41,9	44,2	0	4,7

lentelė 19 „Tiriamųjų pasiskirstymas pagal darbo vietą“

Interviu buvo atliekamas su kiekvienu respondentu atskirai. Interviu buvo atliekamas įvairiose vietose su menininkais, namų šeimininkėmis, verslininkais, 7 privačios įmonės darbuotojais ir 4 valstybinės biudžetinės įstaigos darbuotojais susitikau jų namuose, o su 11 privačios įmonės darbuotojų ir 13 valstybinės biudžetinės įstaigos darbuotojų jų darbo vietose. Visi respondentai sutiko dalyvauti apklausoje, tačiau didžioji jų dalis skubėjo. Respondentams buvo pateikti 8 klausimai (4 priedas)

Aprašome kiekvienos visuomenės atstovų grupės nuomones, gautas kokybinio struktūruoto interviu metu. Pagal klausimus jas apibendrinam.

Menininkai.

Interviu dalyvavo du laisvieji menininkai. Vyras ir moteris. 44 metų amžiaus. Išsilavinimas aukštasis. Augina mokyklinio amžiaus vaikus.

Į klausimą, kas Jums buvo ir yra mokytojas ir mokykla? – respondentai atsakė, kad mokytojas, tai labai svarbus asmuo vaikų kelyje į gyvenimą, turbūt antras po šeimos. Jam rūpi ne tik vaikų mokslas, bet ir juos supanti psichologinė aplinka. Mokslas neturėtų būti peršamas jėga, motyvacija - svarbiausias variklis.

Į klausimą, koks mokytojo socialinis statusas šiandieninėje visuomenėje? – respondentai atsakė, kad mokytojo socialinis statusas suprastėjo, sumenko. Mokytojo moralinė, o ypač materialinė padėtis prasta. Vaikų lavinimas, kaip labai sunkus ir atsakingas darbas turėtų būti gerai apmokamas.

Į klausimą, ar pakankamai vertinama mokytojo profesija? – respondentai teigia, kad mokytojais dėl didelio darbo krūvis, per didelių klasių, negali skirti laiko individualiam mokymui. Dalis tėvų retai aplanko mokyklą ir mano, kad mokytojas vienas turi išspręsti iškilusias klasėje problemas bei dažnas kaltina mokytoją dėl vaiko nesėkmių mokykloje.

Į klausimą, ar pats mokytojas, jo asmenybė ir kompetencijos turi įtakos statuso kaitai? – atsakė, kad mokytojo išsilavinimas, išvaizda, meilė ir atsidavimas savo darbui yra labai svarbūs, tačiau vienas mokytojas bejėgis pakeisti visos visuomenės požiūrį, turi keistis vertybių sistema pačioje visuomenėje.

Į klausimą, kokie veiksniai galėtų įtakoti mokytojo profesijos statuso kilimą? – abu respondentai mano taip pat: labai svarbi valstybės institucijų, žiniasklaidos ir kitų informacijos priemonių dėmesys bei parama mokytojui, būtina didinti mokytojų darbo užmokestį, mažinti darbo krūvį ir reikalavimus mokytojui. Kiekviena šeima turėtų daugiau rūpintis ir auklėti savo vaikus. Vienas iš įtakojančių veiksnių mokytojo profesijos statuso kilimui yra studentų didesnė atranka priimant į pedagoginius universitetus. Jaunieji mokytojai turi būti pasiruošę darbui, todėl būtina jiems suteikti įvairiapusį išsilavinimą ir kaip dalykininko, ir kaip pedagogo, ir psichologo. Tik atsižvelgus į visus šiuos veiksnius mokytojo profesijos statusas visuomenėje kils ir ateityje bus daug geresnis.

Namų šeimininkės.

Interviu dalyvavo dvi moterys namų šeimininkės. Respondenčių amžius skirtingas, 39 metai, išsilavinimas aukštasis ir 50 metų, išsilavinimas vidurinis. Augina mokyklinio amžiaus vaikus.

Į klausimą, kas Jums buvo ir yra mokytojas ir mokykla? – atsakė, kad viena respondentės nuomone, kad mokytojas yra autoritetas, mylintis savo darbą, vedlys, pavyzdys vaikams ir didelės pagarbos nusipelnęs žmogus. Kita teigė, mokykla jai buvo panaši į priverstinių darbų įstaigą, o mokytojas – prižiūrėtojas joje. Tačiau abi mano, kad mokslą vertina tik atskiri visuomenės sluoksniai.

Į klausimą, koks mokytojo socialinis statusas šiandieninėje visuomenėje? – respondentės atsakė, kad statusas žemas, mokytojas nėra įvertintas. Mokytojo darbas sunkus, pilnas įtampos, darbo krūvis per didelis, o atlygis už darbą menkas. Neakcentuojamos pagrindinės vertybės, vertybe tapo „ko tu nori arba reikia tau dabar“.

Į klausimą, ar pakankamai vertinama mokytojo profesija? – respondenčių nuomone mokytojų per didelis darbo krūvis, todėl trūksta laiko individualiam darbui su vaikais. Mokytojų bendruomenė sensta, o amžius turi įtakos jų darbe. Abi respondentės mano, kad tėvai neprivalo dalyvauti mokyklos gyvenime arba atstovauti tik tiek kiek paprašo mokytojas.

Į klausimą, ar pats mokytojas, jo asmenybė ir kvalifikacijos turi įtakos statuso kaitai? – respondentės atsakė, jis turėtų pasitempti – daugiau lankytis teatruose, parodose, skaityti įvairią literatūrą. Taigi mokytojas privalo save šviesti, juk auklėja ir ugdo ateities visuomenę.

Į klausimą, kokie veiksniai galėtų įtakoti mokytojo profesijos statuso kilimą? – namų šeimininkės atsakė, kad reikia formuoti tėvų ir vaikų teigiamą požiūrį į mokytoją. Vyresnioji respondentė, kad buvo įprasta ir aišku, mokytojas rūpinasi vaiku mokykloje. Mes manau prie to pripratome, ir jaunesni, ir senesni, todėl neįvertiname šiandieninės situacijos objektyviai, jos įtakos ateičiai. Reikėtų tobulinti mokytojų rengimo programas, kurios padėtų parengti studentus realiam gyvenimui pokyčių ir konkurencijos visuomenėje. Būtinasis įvairiapusis išsilavinimas, o svarbiausia psichologinis. Tik tada mokytojo profesijos statusas galbūt visuomenėje kils.

Verslininkai.

Interviu dalyvavo du vyrai ir dvi moterys. Amžiaus vidurkis 40 metų. Išsilavinimas vieno iš respondentų nebaigtas aukštasis, trijų – aukštasis universitetinis. Augina ikimokyklinio amžiaus vaiką, mokyklinio amžiaus vaikus, studentą.

Į klausimą, kas Jums buvo ir yra mokytojas ir mokykla? - respondentų manymu, mokytojas tai žinių nešėjas, autoritetinga asmenybė, sugebanti įkvėpti ir sutelkti kitus.

Mokslas turėtų būti labiau pritaikomas paprastiems kasdieniniams poreikiams, susietas su realybe. Mokytojas anksčiau turėjo daugiau teisių ir galimybių auklėjant vaikus.

Į klausimą, koks mokytojo socialinis statusas visuomenėje? – visi keturi respondentai sutinka, kad mokytojo statusas šiuolaikinėje visuomenėje yra tik žemas, nes dabartinė visuomenė yra materialini, o mokytojo atlygis už darbą mažas, neatitinka darbo krūvio ir išsilavinimo.

Į klausimą, ar pakankamai vertinama mokytojo profesija? – verslininkai mano, kad jina vertinama tiek, kiek gali duoti vaikui, jo prisitaikymui prie besikeičiančių gyvenimo sąlygų. Jie mano, kad perkrautos programos, per didelės klasės, nesuteikiančios sąlygų dirbti su mokiniu individualiai, didelis darbo krūvis, psichologinė įtampa nepatenkina tėvų, o ir mokytojų. Respondentai mano, kad dalyvauti mokyklos bendruomenės veikloje reikia tik tiek kiek prašo mokytojas arba linkę visai nedalyvauti.

Į klausimą, ar pats mokytojas, jo asmenybė ir kompetencijos turi įtakos statuso kaitai? – respondentai mano, kad mokytojas patiria didelę psichologinę įtampą, juk mokytojas tarpininkas tarp tėvų ir mokyklos administracijos, tarp tėvų ir vaikų, tarp tėvų ir kitų mokytojų (kalbant apie auklėtoją), tarp pačių vaikų. Kaip amžinai pavargęs žmogus gali išspręsti tiek daug problemų? Asmenybė gali daug, bet žmogaus jėgos turi savas ribas ir nuovargis įtakoja sprendimus.

Į klausimą, kokie veiksmai galėtų įtakoti mokytojo profesijos statuso kilimą? – mano, kad svarbiausia valstybės institucijų parama mokytojui. Reikalinga didesnė šeimos įtaka auklėjant vaikus bei teisingo požiūrio į mokyklą ir mokytoją, nes kitaip mokytojas neįgis autoriteto. Gal mokytojo profesijos statuso kilimą tiesiogiai įtakoja tėvų požiūris į jų mokytojus ir mokyklą, jų nuoskaudas, tai perteikiama vaikams, taip susidaro ir visuomenės nuomonė. Gal šiais laikais ugdytas jaunimas sugebės kitaip pažvelgti į mokyklą ir mokytoją.

Privačių įmonių darbuotojai.

Interviu dalyvavo 18 respondentų. Juos suskirsčiau į dvi grupes – auginančius vaikus ir neturinčius vaikų.

- Auginančių vaikų respondentų grupę sudarė 11 respondentų. Iš jų 8 moterys, 3 vyrai. Respondentų amžiaus vidurkis 38 metai. Respondentų išsilavinimas – 7 turi aukštąjį universitetinį, 1 iš jų turintis magistro laipsnį, 3 - aukštasis neuniversitetinis, vienas studijuoja dabar.

Į klausimą, kas Jums buvo ir yra mokytojas ir mokykla? – respondentai teigė, kad

mokytojas - tai supratingas, komunikabilus, šiek tiek griežtas, bet teisingas asmuo, turintis pedagoginį pašaukimą, kūrybingas, savo srities specialistas, ugdantis vaiko pasaulėžiūrą, perteikiantis žinias ir vertybes. Jis didele dalimi formuoja mokinius kaip asmenybes, sukuria pamatus būsimai mokinio vietai gyvenime ir jo pasirinkimui. Deja, daugeliu atvejų ugdymas yra paviršutiniškas, mokytojas retai tampa šviesuliu, kurį vaikas jau išaugęs prisimena su dėkingumu. Mokslas, daugumos respondentų nuomone, visuomenėje vertinamas tik tiek, kiek tai gali užtikrinti socialinį statusą visuomenėje.

Į klausimą, koks mokytojo socialinis statusas šiuolaikinėje visuomenėje? – respondentai mano, kad mokytojo socialinis statusas visuomenėje - nuvertėjęs, nes pats mokytojas yra beteisis, jaunimo negerbiamas. Visi privačių įmonių darbuotojai ypatingai akcentavo prastą materialinę mokytojo padėtį „sunku įsivaizduoti kaip jie pragyvena“ - teigia vienas iš respondentų.

Į klausimą, ar pakankamai vertinama mokytojo profesija? – privačių įmonių darbuotojai teigė, kad mokytojo profesija nevertinama arba mažai vertinama, nors dalis respondentų įsitikinę – mokyklose dirba aukštos kvalifikacijos specialistai. Vienas iš respondentų – „mokytojams trūksta vidinės motyvacijos individualiam darbui su vaikais dar ir todėl, kad klasėse per daug vaikų“. Kita problema, kurią išsakė respondentai, tėvai nedalyvauja arba tik iš dalies dalyvauja mokyklos bendruomenės veikloje, vaikų auklėjimą atiduoda mokyklai.

Į klausimą, ar pats mokytojas, jo asmenybė ir kompetencijos turi įtakos statuso kaitai? – respondentai atsakė, turi, nes stipri, įdomi, apsišvietusi asmenybė patraukia ne tik vaikus, bet ir tėvus. Juk dažnai renkamės ne mokyklą, bet mokytoją, kuris toje mokykloje dirba. Toks mokytojas įtraukia ir tėvus į klasės ar mokyklos veiklą, neleidžia jiems likti nuošalyje.

Į klausimą, kokie veiksniai galėtų įtakoti mokytojo profesijos statuso kilimą? - reikėtų tobulinti mokytojų rengimo sistemą: priėmimo sąlygas į pedagoginį universitetą. Vienos iš respondenčių nuomonė „kol nebus mokytojų atlyginimai prestižiniai, tai ir nebus pedagoginiam universitete konkursai į vieną vietą 1: 5 neturėsime aukštos kvalifikacijos mokytojų“. Reikėtų keisti ir šiuo metu perkrautas bendrojo lavinimo programas mokyklose, nukreipti jas būtinų gyvenimiškų situacijų analizei, o ne į nereikalingos informacijos „kišimą“, taip mažintų darbo krūvį mokytojams ir mokiniams.

Neturintys vaikų arba jų vaikai baigę studijas dirbantys, privačių įmonių darbuotojų respondentų skaičius - 7. Keturios moterys, trys vyrai. Amžiaus vidurkis 42 metai.

Išsilavinimas: 6 turi aukštąjį universitetinį, du iš jų magistrai, vienas - aukštąjį neuniversitetinį.

Į klausimą, kas Jums buvo ir yra mokytojas ir mokykla? - dalis respondentų atsakė, tai žmogus arba yra „geras mokytojas ir prastas mokytojas“, kita dalis respondentų teigė, kad tai patraukli asmenybė, galinti ir gebanti daryti įtaką moksleiviui, savo dalyko žinovas. Žmogus, kuris formuoja teisingą vaikų požiūrį, gebėjimus, bet tai nereiškia, kad tėvai neturėtų dalyvauti vaiko asmenybės formavime. Mokykla ir mokslu domisi tik ta visuomenės dalis, kurių vaikai lanko mokyklą.

Į klausimą, koks mokytojo statusas šiaurinėje visuomenėje? – respondentai teigė, statusą formuoja daug veiksnių, tačiau pagrindinis iš jų atlygis už darbą, t.y. mažas atlygis - žemas statusas.

Į klausimą, ar pakankamai vertinama mokytojo profesija? - šiuo kaitos laikotarpiu mokytojas turi nuolat tobulėti, siekti naujų žinių, mokėti naudotis, šiuolaikinėmis technologijomis. Mokytojo, kaip profesionalo, pareiga įgyti reikiamą kvalifikaciją, kitaip jis nebus autoritetas, nei tėvams, nei vaikams.

Į klausimą, ar mokytojas, jo asmenybė ir kvalifikacijos turi įtakos statuso kaitai? - respondentai atsakė, kad įdomi, asmenybė yra labai svarbi, tačiau ne mažiau svarbi ir mokytojos kvalifikacija, mokėjimas perteikti dėstomąją medžiagą, vaikų sudominimas, jų motyvavimas darbui.

Į klausimą, kokie veiksniai galėtų įtakoti mokytojo profesijos statuso kilimą? - vieni respondentai mano, kad būtina valstybės institucijų noras pamatyti problemas, kurios dabar slegia mokyklą ir joje dirbančią mokytoją. Kiti respondentai mano, kad tokia situacija susidarė palaipsniui didėjant pragyvenimo lygiui ir vis krentant mokytojo atlygiui už darbą. Respondentai iškelė dar vieną galimybę galinčią įtakoti mokytojo profesijos statuso kilimą, t.y. privalu tobulinti mokytojų rengimo sistemą. „siekti, kad į pedagoginį universitetą stotų tik dešimtukininkai“.

Valstybinių, biudžetinių įstaigų darbuotojai.

Interviu dalyvavo 19 valstybinių, biudžetinių įstaigų darbuotojų. Moterų 15 ir 4 vyrai. Jų amžiaus vidurkis 39 metai. Respondentų išsilavinimas: 12 - turintys aukštąjį universitetinį, iš jų 4 magistrai ir 1 bakalaurs, aukštesnįjį neuniversitetinį baigė – 3 respondentai, iš jų vienas bakalaurs, nebaigtas aukštasis 3, vidurinis išsilavinimą turi 1 respondentas. Respondentus suskirsčiau į dvi grupes: turintys vaikus arba turintys pilnamečius

vaikus ar jų neturinčius.

Turintys mokyklose besimokančius vaikus respondentų yra 9. Trys vyrai ir šešios moterys. Jų amžiaus vidurkis 36 metai. Respondentų išsilavinimas - 3 turintys aukštąjį universitetinį, vienas iš jų bakalauras, vienas magistras, 4 aukštąjį neuniversitetinį, vienas iš jų neuniversitetinis bakalauras, 2 nebaigti aukštieji.

Į klausimą, kas Jums buvo ir yra mokytojas ir mokykla? – respondentai teigė, kad mokytojas tai - asmenybė, padedanti vaikams ugdytis kompetencijas, vertybines nuostatas, įgūdžius, motyvuojanti mokytis. Labai svarbu, kad mokytojas mokiniams būtų autoritetu. Šiandien mokykla tapo institucija, kaip ir daugelis kitų.

Į klausimą, koks mokytojo socialinis statusas šiandieninėje visuomenėje? – dauguma respondentų teigė, kad blogas sumenkintas, nuvertintas, keturi respondentai mano, kad pagerėjęs. Priežastimi tokio statuso smukimo yra mažas mokytojo atlyginimas.

Į klausimą, ar pakankamai vertinama mokytojo profesija? – keturi respondentai teigė, kad nepakankamai vertinama. Mokytojo profesija nepopuliari visuomenėje. Mokytojo kasdiena – didelis darbo krūvis, nuolatos patiriama psichologinė įtampa, mažos teisės ir galimybės. Tik nedaugelis tėvų dalyvauja mokyklos bendruomenės veikloje.

Į klausimą, ar pats mokytojas, jo asmenybė ir kompetencijos turi įtakos statuso kaitai? – respondentai mano, kad turi. Svarbus jo išsilavinimas, elgesys, asmeninis pavyzdys vaikams, tačiau keisti perkainuoti vertybes reikėtų visai visuminiai, nes vienas lauke ne karys.

Į klausimą, kokie veiksniai galėtų įtakoti mokytojo profesijos statuso kilimą? - respondentai atsakė, labai svarbi valstybės ir žiniasklaidos parama mokytojui. Būtina gerinti mokytojų materialinę padėtį ir mažinti darbo krūvį. Formuoti teigiamą požiūrį į mokyklą ir mokytoją, o visų svarbiausia šeimos įtaka auklėjant vaikus. „Tik tada ši specialybė taps patrauklesnė ir stos studijuoti studentai puikiai besimokantys, o ne tie, kurie niekur neišstoja.“

Valstybinių, biudžetinių įstaigų darbuotojai, kurie neturi vaikų arba jų vaikai jau studentai yra 10. Moterys 9, vyrai 1. Amžiaus vidurkis 48 metai. Išsilavinimas - aukštasis universitetinis 7, iš jų turintys magistro laipsnį 3, aukštasis neuniversitetinis - 1, nebaigtas aukštasis - 1, vidurinis - 1.

Į klausimą, kas Jums buvo ir yra mokytojas? – respondentai atsakė, kad mokytojas – mokytojas turėtų būti geras savo srities specialistas mokantis ir norintis dirbti su vaikais.

Darbas jam turi būti malonumas, o ne pareiga. Viena respondentė sakė, kad tai „žmogus, suformavęs gilioje mano vaikystėje sampratą apie vertybes: šeimą, Tėvynę. Išmokęs pažinti gyvenimą, suteikęs žinių, nukreipęs teisingu doros keliu, skatinęs, pastebėjęs polinkį profesijai.“ Mokykla vertinama ta, kurioje dirba aukštos kvalifikacijos specialistai, pasišventę savo darbui žmonės“.

Į klausimą, koks mokytojo socialinis statusas šiandieninėje visuomenėje? – šeši respondentai teigė, kad mokytojo statusas žemas, mokytojas nuvertintas. Trys, kad mokytojo statusas normalus, viena – neturėjo nuomonės šiuo klausimu. Dabar mokytojo nevertina tėvai, mokiniai. Mokytojo statusą atspindi ir jo materialinė padėtis.

Į klausimą, ar pakankamai vertinama mokytojo profesija? – respondentai atsakė, kad mokytojo profesija yra neprestižinė, nes mokytojų mažas atlyginimas, didelis krūvis ir psichologinė įtampa, mokytojui trūksta laiko individualiam darbui su vaikais. Viena respondentė mano, kad atlygis už darbą visiškai atitinka einamas pareigas.

Į klausimą, ar pats mokytojas, jo asmenybė ir kompetencijos turi įtakos statuso kaitai? – viena respondentė mano, kad „vienas žmogus nieko negali pakeisti, juk ir dabar yra mokytojų iš didžiosios raidės“. Du respondentai mano, kad mokytojais dirba, nes neturi kito pasirinkimo. Kiti galvoja, kad mokytojo asmenybė gali įtakoti statuso kaitą.

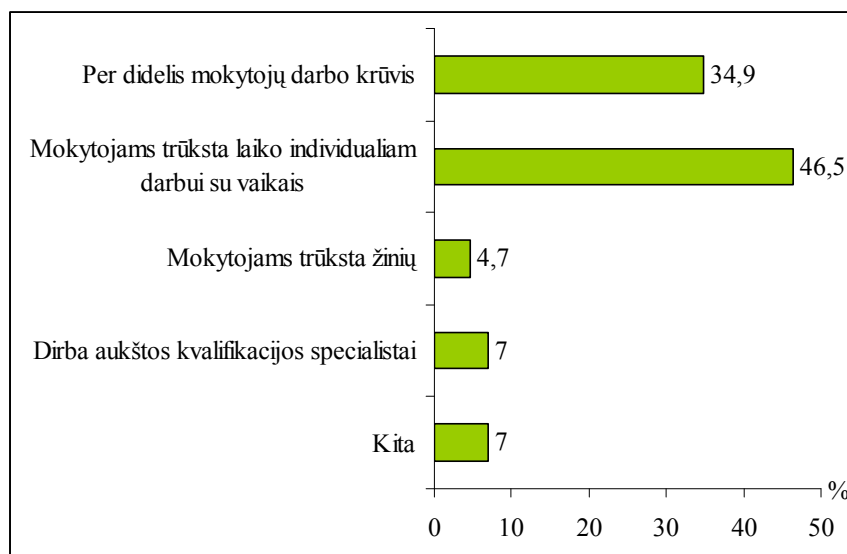
Į klausimą, kokie veiksniai galėtų įtakoti mokytojo profesijos statuso kilimą? – mokytojas turi aktyviai dalyvauti visuomenės gyvenime, nuolatos tobulėti, augti kaip asmenybė, rūpintis savo išvaizda, mokėti pateikti save. Taip pat svarbus socialinis mokytojo aprūpinimas, atlygis už darbą, darbo krūvio mažinimas. Tėvai atsiminti ne tik vaikų teisas, bet ir pareigas. Reikia tobulinti ir visą mokytojų rengimo sistemą.

Siekdama išanalizuoti, kiek respondentai turintys mokyklinio amžiaus vaikus dalyvauja mokyklos veikloje bei domisi vaikų pasiekimais moksle, pasiteiravau 28 respondentų auginančių mokyklinio amžiaus vaikus, ar jie dalyvauja mokyklos bendruomenės veikloje (20 lentelė): 15 tėvų, o tai sudaro 52,5 % dalyvauja mokyklos veikloje tik tiek kiek prašo mokytojas; 5 (17,5%) - aktyviai dalyvauja, o 4 (14%) - remia mokyklos bendruomenę; 4 (14%) iš jų visai nesikiša į mokyklos bendruomenės gyvenimą, nesidomi juo. Tai gi didžioji dalis mokinių tėvų dalyvauja mokyklos gyvenime tik prašomi mokytojos, nors jų vaikas joje praleidžia didžiąją dalį dienos. Kaip ir visuose bendruomenėse ar kolektyvuose jos nariai išgyvena ir konfliktines situacijas, nesėkmes, nusivylimus. Tada padėti patarti gali tiktai mokytojas. Ar gali mokytojas pamatyti, išgirsti, atjausti kiekvieną mokinį?

Dalyvavimas mokyklos bendruomenės veikloje	N	%
Aktyviai dalyvauju	5	17,5
Nesikišu į mokyklos gyvenimą	4	14
Dalyvauju tik tiek kiek paprašo mokytojas/a	15	52,5
Remiu mokyklos bendruomenę	4	14

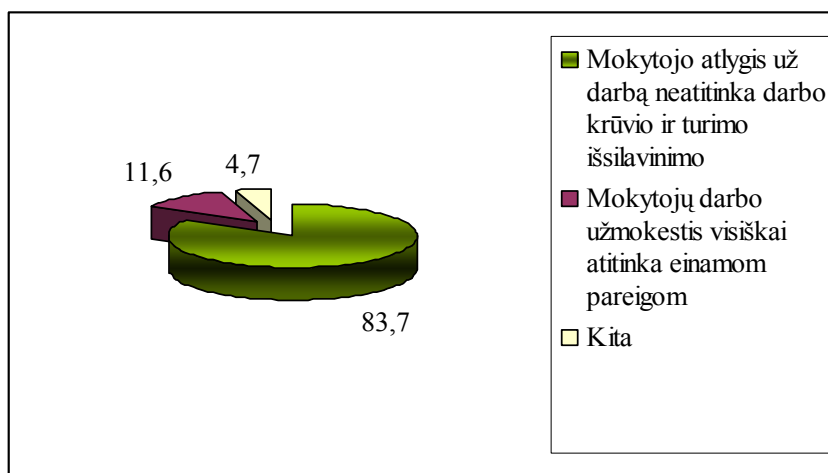
lentelė 20 „Respondentų atsakymai apie dalyvavimą mokyklos bendruomenės veikloje“

Tėvų požiūris į mokytoją, jų keliami pageidavimai mokytojui, parodo atsiribojimą nuo mokyklos ir vaikui iškilusių mokymosi problemų (6 paveikslas) 46,5 % tėvų mano, kad mokytojai turi daugiau skirti dėmesio individualiam darbui su vaikais, o 34,9 % tėvų teigia, kad mokytojų per didelis darbo krūvis.

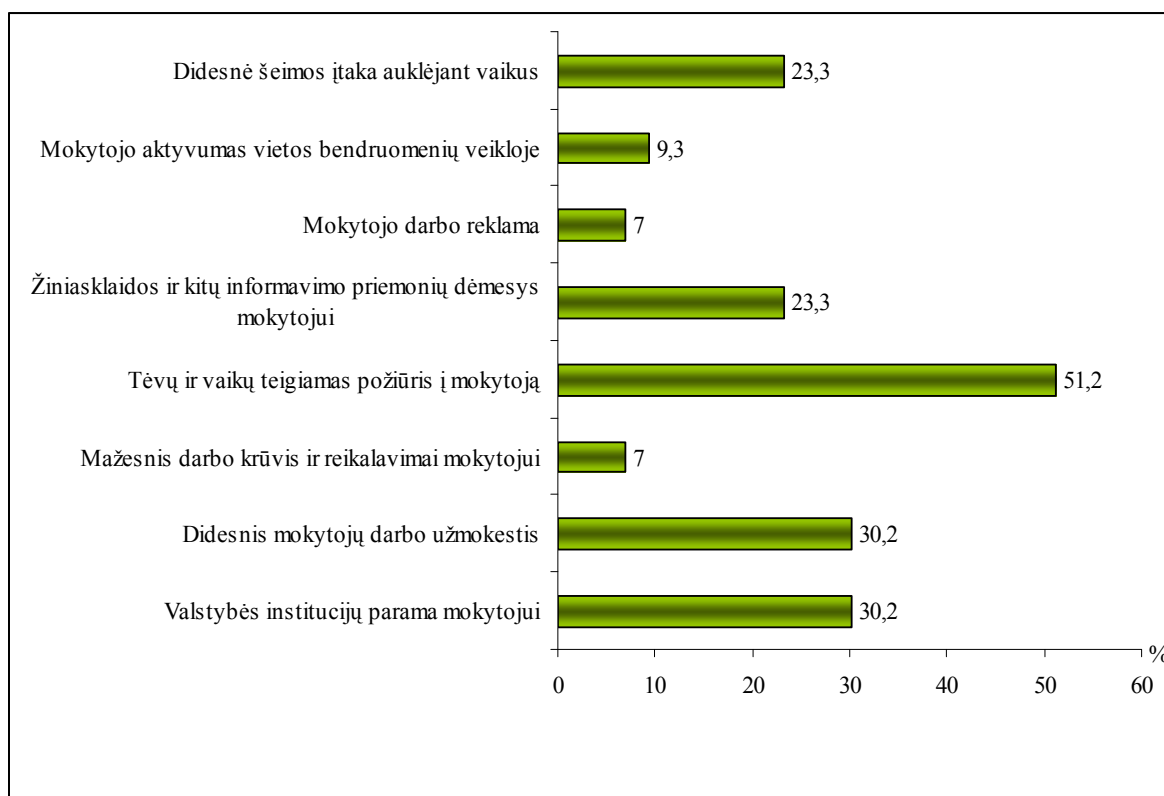
paveikslas 6 „Respondentų požiūris į mokytojo darbą bei darbo sąlygas“

Susumavus visuomenės atstovų nuomonę apie mokytojo atlygį už darbą (7 paveikslas), galima teigti, kad didžioji dalis (83,7 %) – mokytojo atlygis už darbą neatitinka darbo krūvio ir turimo išsilavinimo ir (11,6 %) mano, jog mokytojo darbo užmokestis visiškai atitinka turimas pareigas.

paveikslas 7 „Respondentų nuomonė apie mokytojo atlygį už darbą“

Mokytojo profesijos socialinio statuso kilimą (paveikslas 8), visuomenės respondentų nuomone, labiausiai įtakotų tėvų ir vaikų teigiamas požiūris į mokytoją 51,2 %, didesnis darbo užmokestis bei valstybės institucijų parama mokytojui po 30,2 %.

paveikslas 8 „Visuomenės atstovų nuomonė, kokie veiksniai galėtų kelti mokytojo profesijos statusą“

Didesnė šeimos įtaka auklėjant vaikus ir žiniasklaidos, kitų informacijos priemonių dėmesys mokytojui po 23,3 %. Nors dauguma respondentų teigia, kad mokytojos profesijos statuso kilimui reikalingas tėvų ir vaikų teigiamo požiūrio į mokytoją formavimas, tačiau ženkliai mažesnė jų dalis siūlo didinti šeimos įtaką auklėjant vaikus. Tik šeima, bendravimas su vaiku gali padėti vaikui formuoti teigiamas vertybes bei požiūrį. Respondentų nuomone

mokslą vertina (21 lentelė) tik atskiri visuomenės sluoksniai (55,8 %). Mokslas yra vertinamas - (34,9 %). Mokslo prestižas visuomenėje turi tendenciją kilti, nors ir šiandienos kontekste mokslą labiau vertina visuomenės dalis auginanti mokyklinio amžiaus vaikus bei studentus.

Mokslas yra vertinamas	34,9
Mokslą vertina tik atskiri visuomenės sluoksniai	55,8
Mokslas nevertinamas	7,0
Kita	2,3

lentelė 21 „Respondentų požiūris į mokslą (%)“

Kintant visuomenės požiūriui į mokslą (22 lentelė), kinta ir požiūris į mokytoją. Didžioji dalis respondentų mato mokytojo ateitį geresnę - 53,4 %, tokią pat kaip ir dabar – 23,3 %.

Daug geresnę	9,3
Geresnę	53,4
Tokią pat kaip ir dabar	23,3
Prastesnę nei dabar	14,0

lentelė 22 „Kokią Jūs matote mokytojo perspektyvą ateityje? (%)“

Apibendrinant tyrimo rezultatus galima daryti dalines išvadas:

1. Didžiajai daugumai respondentų mokytojas buvo autoritetas, kvalifikuotas specialistas, dirbantis iš pašaukimo, mylintis vaiku. Tik keli respondentai nenorėjo atsakyti į šį klausimą plačiau. Jiems mokytojas žmogus.
2. Daugumos respondentų nuomone mokytojo socialinis statusas, visuomenės raidos kontekste, numenko. Trys respondentai neturėjo nuomonės šiuo klausimu. Įtakos mokytojo statuso kaitai turi tėvų ir vaikų teigiamo požiūrio į mokytoją formavimas. Beveik visi respondentai teigė, kad mokytojo asmenybė, išsilavinimas, elgesys, išvaizda taip pat turi įtakos mokytojo socialinio statuso kaitai.
3. Daugelio respondentų nuomone šiandieninis mokytojo socialinis statusas visuomenėje yra žemas, tačiau visuomenės atstovai mokytojo ateitį prognozuoja geresnę.
4. Visi respondentai teigė, kad mokytojo profesija nevertinama, nepopuliari, neprestižinė. Tai įtakoja mažas valstybės institucijų dėmesys mokytojui, neigiamas tėvų ir visuomenės požiūris, prasta mokytojo socialinė padėtis, didelis darbo krūvis, maži atlyginimai. Didžioji dalis respondentų pabrėžė, kad

mokytojams trūksta laiko individualiam darbui su vaikais.

Veiksniai, galintys įtakoti mokytojo socialinio statuso kilimą, respondentų nuomone yra šie:

- Vertybių perkainavimas visuomenėje.
- Valstybės institucijų parama mokytojui (30,2 %) (įstatymai ginantys mokytoją, daugiau teisių mokytojams).
- Didesnis mokytojų darbo užmokestis (83,7 %).
- Sumažinti darbo krūviai ir reikalavimai mokytojui(34,9 %).
- Tėvų ir vaikų teigiamas požiūris į mokytoją(51,2 %).
- Mokytojo asmenybė.

IŠVADOS

Atlikto darbo rezultatai leidžia daryti šias išvadas:

1. Tyrimo rezultatai patvirtino iškeltą hipotezę, kad atkūrus nepriklausomybę, pasikeitusios socialinės- ekonominės sąlygos, vartotojiškos kultūros visuomenėje atsiradimas bei vertybių devalvacija sumenkino mokytojo socialinį statusą.

Mokytojo socialinis statusas Lietuvos visuomenės raidos kontekste kito. Tarpukario Lietuvoje mokytojo socialinis statusas buvo aukštas, sovietmečio laikotarpiu pradėjo kristi. Atkūrus nepriklausomybę Lietuvoje mokytojo socialinis statusas nepakilo.

2. Tyrimu nustatyta, kad Vilniaus miesto mokytojai vertindami socialinį mokytojo statusą bei prestižą pasidalino į dvi beveik lygias grupes: viena grupė teigė, kad mokytojo socialinis statusas bei prestižas yra žemas (50,6 %), kita grupė mano, kad patenkinamas (48,8 %).

3. Mokytojai teigia, kad visuomenė nesidomi mokykla, o mokslas vertinamas tik atskiruose visuomenės sluoksniuose(51,8 %) . Mokytojai, dirbę sovietinėje mokykloje ir dirbantys šiuolaikinėje mokykloje, teigia, kad sovietinės okupacijos metais mokytojas buvo vertinamas labiau (75 %).

Dauguma atskirų visuomenės grupių atstovų teigia, kad mokytojo statusas visuomenėje žemas. Mokytojo profesija šiandieninėje Lietuvoje yra laikoma „neprestižine“. Pagrindinė priežastis įtakojanti mokytojo socialinio statuso bei mokytojo profesijos statuso kritimą yra mažas atlygis už atliktą darbą.

SIŪLYMAI

1. Vilniaus miesto savivaldybės ugdymo departamentas atkreiptų didesnę dėmesį į pedagogų bendruomenės bei siektų kelti mokytojo socialinį statusą visuomenėje.
2. Mokyklos administracija turėtų užsibrėžti tikslą - įtraukti į mokyklos bendruomenės gyvenimą ne tik aktyvius tėvus, bet visus besimokinančių toje mokykloje mokinių tėvus.
3. Mokytojai turėtų aktyviau dalyvauti mokyklos bendruomenės veikloje, reikštis žiniasklaidoje.

SUMMARY

In the master's work „The Social Status of the Teacher in Vilnius Town“ there is an analysis of the influence of changed social - economic conditions, the coming of consumer culture in society, the devaluation of valuables on the social status of the teacher after re-creating the independence in Lithuania. The social status of the teacher is analyzed and evaluated in the historic, social and economic contexts of the evolution of society. A teachers' attitude to the social status of the teacher's profession is revealed. An attitude of separate society groups to the social status of the teacher's profession is ascertained.

In 2009 in Vilnius town there was done a quantitative and qualitative research of teachers and the representatives of separate society groups of Vilnius town in the purpose to convey the social status of the teacher. 160 teachers of comprehensive schools of Vilnius and 43 representatives of separate society groups took part in an anonymous questioning. The statistic analysis of the research is mostly based on descriptive statistics. For the data processing of the research were used SPSS 12 data analysis Microsoft Windows programs.

On the grounds of the investigative work the conclusions could be drawn. The results of the research proved the hypothesis that after re-creating the independence changed social - economic conditions, the coming of consumer culture in society, the fluctuation of valuables in society devaluated the social status of the teacher. The social status of the teacher changed in the context of the evolution of society. In the interwar Lithuania the status of the teacher was high, in the soviet times it began to fall. After re-creating the independence in Lithuania the status of the teacher hasn't risen. By the research it was ascertained that teachers of Vilnius town evaluating the social status of the teacher divided into two almost equal groups: one group stated that the social status and prestige of the teacher is low (50.6 %), the other group thinks that it is satisfactory (48.8 %). In the opinion of teachers society is not interested in school, education is valuated in separate its layers (51.8 %). Teachers who worked in a soviet school and in a modern school state that a teacher was valuated more in the soviet occupation times (75 %). Most of the representatives of separate groups of society state that the social status of the teacher in society is low. The profession of the teacher nowadays in Lithuania is considered to be non prestigious. The main reason influencing the fall of the social status of the teacher and the status of the profession of the teacher is a small reward for done work.

LITERATŪRA

1. Arend, H. Tarp praeities ir dabarties. Vilnius, 1995.
2. Butkienė G., Kepalaitė A. Mokymasis ir asmenybės brandimas. Vilnius 1996.
3. Volkov, G.; Dobrenkov, I; Hečiperenko, V.; Popov, B. Sociologija. 2000.
4. Duoblienė L.: Šiuolaikinė ugdymo filosofija: refleksijos ir dialogo link. Vilnius 2006.
5. Fullan, M. Pokyčių jėgos. Vilnius, 1998.
6. Gerbinis, M. Mokytojas ir jo autoritetas. // Lietuvos mokykla. 1938m. Nr. 6-7.
7. Giddens, A. Sociologija. Vilnius 2005.
8. Grincevičienė, V. Ugdymo dalyvių požiūris į dabarties mokyklą (socialinis pedagoginis aspektas). Socialinių mokslų, edukologijos daktaro disertacija. Vilnius, 1998.
9. Grigas, R. Tautos likimas. Vilnius, 1995.
10. Griukas, R. Tautiškumo ir tautinio bendruomeniškumo raida. 2002 .XXI amžius Nr. 4.
11. <http://www.smm.lt/Švietimo> būklė/Švietimo būklės apžvalgos/Nacionalinis švietimo plėtotės raportas 2007.
12. <http://www.smm.lt/Švietimo> būklė/Tyrimai/Mokytojų požiūris į darbą, jo įvertinimas ir jo apmokėjimo būklė.
13. <http://www.smm.lt/Mokytoju> darbo apmokėjimo koncepcija. Projektas 2004 03
14. <http://std.lt>
15. <http://vpu/mtl/Vertybiu> sociologija. Vertybės rinkoje: sąveika ir pasirinkimas.
16. Jackūnas, Ž. Lietuvos Švietimo plėtotė Europos edukacinių nuostatų kontekste. Lietuvos švietimo gairės. Vilnius, 1993.
17. Jovaiša, L.; Vaitkevičius, J. Pedagogikos pagrindai. Kaunas 1987.
18. Kardelis, K. Mokslinių tyrimų metodologija ir metodai. Kaunas 2002.
19. Leanovičius, J. Sociologijos žodynas. Vilnius, 1993.
20. Lietuvos Respublikos Nedarbo socialinio draudimo įstatymas // Valstybės žinios, 2004, Nr. 4 – 26.
21. Lietuvos Respublikos Švietimo įstatymo pakeitimo įstatymas // Valstybės žinios, 2003, birželio 28d., Nr. 63 – 2853.
22. Lietuvos švietimo koncepcija. Vilnius, 1992.
23. Lietuvos mokykla ir pedagoginė mintis 1918 – 1940m. Vilnius, 1996.
24. Lietuvos švietimas 2007. Vilnius, 2007.

24. Lietuvos švietimas 2004. Vilnius, 2004.
25. Lietuvos statistikos metraštis 2007. Vilnius, 2007.
26. Nisbet, R. A. Sociologijos tradicija. Vilnius, 2003.
27. Petty, G. Šiuolaikinis mokymas. Vilnius, 2006.
28. Pruskus, V. Sociologija. Vilnius, 2004.
29. Pruskus, V. Vertybių sociologija. Vertybės rinkoje: sąveika ir pasirinkimas .
30. Rinktiniai raštai. Jonas Laužikas. Kaunas, 1993. Vertybi
31. Šalkauskis, S. Pedagoginiai raštai. Kaunas, 1991.
32. Šalkauskis, S. Raštai VI tomas. Vilnius, 1998.
33. Rajeckas, V. Pedagogikos pagrindai. Vilnius, 2004.
34. Skripkauskas, A. Mokytojų vieta tautos ir valstybės gyvenime. // Tėvų žemė. 1935 m. spalio 31d. Nr. 41.
35. Strazdas, V. Mokytojų profesijos prestižas ir toliau smunka. // Dialogas. 2005 m. sausio 28d. Nr. 4 (644).
36. Šilėnienė, B. Pedagoginės minties raida: nuo priešistorės iki šių laikų. Šiauliai, 2008.
37. Tarptautinių žodžių žodynas. Vilnius, 2003.
38. Tījūnaitis, S. Mokyklos darbo pozicijoje. // Lietuvos mokykla. 1923 m. sausis.
39. Vaitkevičius, J. Socialinės pedagogikos pagrindai. Egalda, 1995.
40. Valstybinės švietimo strategijos 2003 – 2012 metų nuostatos // Informacinis leidinys // Švietimo naujienos. 2003, Nr. 13.
41. Želvys, R. Švietimo kaitos samprata. Švietimo reformos. Vilnius, 1998.